

א. קלאטצקא

בעיר המצור

(ספור)

א.

הרבה הפתעות הביאה המלחמה לאנושיות בכללה, וגם לפרט לא קמצה בהפתעות.

הנה גם ליוסף גולדין הכינה מעין הפתעה. שאחרי טלטולים ונדודים באין מספר השליכה אותו לעיר לייטאית אחת, שהיתה עיר מולדתו, והוא לא ראה אותה יותר מחמש עשרה שנה.

במוסקבה, אשר אליה העתיקו הוריו את מושבם בעודו בנערותו, נקרא יוסף לעבד בצבא באחד הגדודים, שנכנסו לגליציה, ומשם, כעבור שנתיים, נשלחה כל הדיביוזיה, ובכללה גם גדודו, אל החזית הצפונית. יוסף היה מחילי המלואים. לפני עשר שנים, בגמרו את חק למודיו בגימנסיה, היה חיל מתנדב באחד מגדודי הרגלים, וכשפרצה המלחמה עזב את בית-החרושת, שבו שמש בתור אינוונר-כימיקן, ויצא לצבא.

הוא עבד בצבא כחיל פשוט, כי יהודי הוא, ורק כעבור זמן מה נתמנה למפקח על האפותיקה של ה"רובע", בהשתדלותו של רופא הגדוד, שהמליץ עליו לפני הקומנדר, שהוא, יוסף גולדין, בתור מומחה לכימיה, יודע פשר דבר גם בהכנת הרפואות. למן העת ההיא נשתנה מצבו בגדוד לטובה, ויהי נהנה מזכויות ידועות, בהתחברו אל הרופאים ואל אהדים מן האופיצרים. עתה, כשהיה נוסע האשילון, היה יוסף יושב מקצת הדרך במרכבת האופיצרים יחד עם הרופאים ומקצת הדרך יחד עם חבריו החילים הסניטריים והחובשים שהוקצעה להם קרן זווית במרכבה הכללית. יוסף לא חפץ להבדל מתוכם ולדהגיש את הזכויות המיוחדות שיש לו.

גם בחברת האופיצרים וגם בחברת הסניטרים, החילים היהודים, הרגיש יוסף לחץ מוסרי, שהעיק על תירותו האישית. בחברת האופיצרים היה הלחץ יותר פנימי משהיה חיצוני. הוא לא יכול לדבר עם האופיצרים מתוך חירות גמורה, ביהוד, כששוחחו על אדות המלחמה, ולהביע את מחשבותיו ורגשותיו, — כדעתו, כי מחשבותיו ורגשותיו הן לפעמים ההפך מאותן שלהם, ובחברת הסניטרים היהודים, שאמנם היו קרובים לו במחשבה והרגשה, הרגיש את הלחץ, שהאינטימינגט, בעל הטעם והאסטטניס מרגיש בחברת בני ההמון. אך אם בימי השלום, בשנים כתקונן, היתה הבחירה בין החברה האחת ובין השניה מביאה את

יוסף לידי פקפוק וספק, הנה עתה, בשעת המלחמה, בכר יוסף את חברת החילים היהודים על פני האופיצרים, ומדי פעם בפעם, כשהיה יצרו משיאו לעבור למרכבת האופיצרים, כדי להשתרע ברוחה על הספסל ולנות או להחליץ מן האויר המרוה טבק, היה רואה את עצמו אשם כלפי חבריו. במדה שהמסע הלך הלך והתקרב אל מחוץ-הפצו, היה לבו מפעם בחזקה. הוא היה היחיד בין כל בני הגדוד, שנסיעה זו עקרה אותו ממנוחת נפשו הרגילה. החילים, ובתוכם גם יוסף, בהיותם מלומדים במסעות ונדודים לא הרגישו מעולם שום שנוי נפשי לרגלי עקירת מושבם ממקום למקום. תנאי החיים הקשים היו שוים בכל המקומות וכעדר נדו החילים ממקום למקום, ויהי לבם הולך רק אחרי מרעיתם ואחרי מקלט בטוח בעד גופם, בלי התקשר אל אחד מהם בעבותות חזקים ביותר. אבל הפעם הרגיש יוסף כי הנסיעה מוציאה אותו ממצב שיוון הנפש. הלב דפק בחזקה.

אמנם לא ידע איש אל נכון באיזה מקום יתעכב הגדוד. לא מן הנמנע היה, כי הם יעברו על-ידי העיר, בלי התישב בו: אין דרכו של גדוד לשכון בערים, במקום מושב. אך במדה שהמסע התקרב אל העיר, הלכה התרגשותו של יוסף הלך והתגבר.

יוסף לא יכול לכבוש את הרגשות הילדותיים — כך קרא להם — שהלכו הלך וכביש את כל ישותו, ותיכף אחרי פת ערבית עזב את חברת הרופאים והאופיצרים ונכנס למחלקה של החילים.

— ובכן, ריזמן, היום נבוא למחוז הפצו — אמר יוסף, בפנותו אל הסניטריון היהודי, בעל הזקן השחור והקטן, אשר ישב על-ידי החלון ועשן. זה היה אותו הנקרא „בעל המניות“ בפי החבורה הקטנה, שהיתה קוראת שמות לכל אחד ואחד וגם לו קראה שם על דבר משרתו שהיתה לו בימי שלום בבית-הרושת למעשה ניר, שהיה נותן לחבריו מניות.

— בודאי עוד בלינה! — ענה ריזמן.

— ואיפה נתעכב? — שאל את יוסף סניטריון שני עם פנים של צפור רעבה, והוא נקרא בפי החבורה „חזן“ על דבר משרתו בתור משורר בבית-כנסת באחת מערי הדרום — האופיצרים לא הגידו לך?

— גם הם אינם יודעים — התערב בשיחה חיל יהודי שלישי, מי שהיה בעל חנות לסמי-מרפא בעירתו, והוא גם אחד הפרמצבטים של הרובע.

— סוף סוף אחת היא — העיר יוסף, שחפץ לכסות בכונה על התרגשותו והעלים מחבריו, כי העיר, שהם עומדים להתעכב בה, היא עיר-מולדתו — עלינו לישון! את הלינה נבלה בלי-ספק בנסיעה.

ואף אמנם לא היו רחוקים מן העיר, אבל המסע התנהל בצעדי יב-דהשערתו של יוסף לא היתה בלי-יסוד. יוסף השתרע על מצע-התבן על-גבי הקרקע, הניח תחת ראשו כר של גומי קטן, ובשלבבו את ידיו למראשותיו, התמכר להלך-נפשו. הוא ידע היטב את שלשת חבריו אלה, כי שתי שנים בלה אתם יחד בהפירות, כשעמד הגדוד במקום מערכות המלחמה ובדירות הארעיות, המשותפות, בכפרי גליציה ובעירותיה, כשהיה הגדוד בחיל-המלואים, אין לך

דבר, שלא שמש חומר לשיחה, אין לך מאורע, שלא דשו בו עשרות ומאה פעמים; הכל היה כבר לגועל-נפש. הוא ידע את טיבו וטבעו של כל אחד, ואף כי התיחסו חבריו אליו בכבוד וידידות אמיתית, בראותם בו גדול שירד מגדולתו, הנה ערגה נפשו לצאת מן הגדוד, לשנות את אופן חייו, למצא משרה חדשה בכל מקום שיהיה, ובלבד שיתעורר, שיתנער ויתחדש וילבש צורה חדשה ופנים אחרות.

מחשבותיו התעופפו בלי סדר ומשטר, אך במדה שיגע להסיח את דעתו מעיר-מולדתו, חזרו זכרונות הילדות כיונים פורחות בעקשנות משונה דוקא למקומם האחד.

הוא הפך להשתחרר מצעיף הסנטימנטליה, שהזכרונות התחילו רוקמים מסביב למוחו, ובכונה התחיל לדבר עם ריומן, הזקן שבסניטריים, — שמח אני, כי יצאנו מגליציה — אמר — לא יכולתי לראות בצרות יהודי גליציה ולשאת אותן במנוחה.

— גם פה בארצנו אין המצב טוב ביותר — אמר ריומן — שתי פעמים הייתי ברוסיה ובעיני ראיתי את הצרות.

— האמנם? — הפליט יוסף מפיו בתמיהה, שהיתה בה מן התמימות היתרה, שהביאה את חבריו לידי צחוק ואותו לידי מבוכה קצת.

— כלום יש הברל בין יהודי ליהודי? — העיר ה„חזן“ — לגבי צרות הכל שוים.

— הבלים! — קרא פתאם יוסף מתוך התרגשות יתרה — אל נא יפול רוחנו! הבה, חזן, פתח: „צרות, צרות יש לו ליהודי“...

יוסף אהב את השיר הזה, ששמע אותו בפעם הראשונה בהפירות יחד עם שירים יהודים עממיים אחרים, שה„חזן“ היה מומחה להם, וה„חזן“ הפך לעשות גחתי רוח לו והתחיל מזמר:

צרות, צרות יש לו ליהודי —

מי שיש לו מנה, מי שיש לו שנים.

שאר החילים היו מנמנמים כבר. גם הסניטרים התקינו את עצמם לישון. אך יוסף לא יכול להרדם. עיר המולדת! כמה שטות יש בוכרון זה! יוסף התהפך מצד אל צד, ורק בשעה מאוחרת נשתקע בשנה...

עם עלות השחר התעורר משנתו. המסע עמד תחתיו זה כבר. הוא לא טעה בהשערותו. המסע עבר בלילה על פני העיר והתעכב על יד התחנה הקטנה אשר מחוץ לה.

האשילון יצא מן המרכבות והתחיל מסתדר באהלים על פני השדה.

לא הטפיק יוסף להסתדר על מקומו החדש והנה הקומנדיר קרא לו והודיע אותו, כי על פי פקודה מגבוה נתקבל יוסף אל הפלוגה של האבטומבילים ועליו לנסוע אל העיר הסמוכה, ששם חונה הפלוגה.

יוסף היה המאושר בכני'אדם באותו היום. משאת נפשו, למלא תפקיד לפי אומנותו, נתמלאה.
לא נשאר לו כי אם להודות לקומנדיר, שהשתדל בשבילו, להפטר מחבריו ולצאת למקום סקודתו החדשה. זה היה - עיר מולדתו.

ב.

בין בעלי הבתים המעטים, שנשארו בעיר, היה אחד, והוא מקרוביו הרחוקים של יוסף, ומקץ ימים אחדים להתישבותו והסתדרותו במקומו החדש, החליט יוסף לבקרו.

קרובו זה היה מן המשכילים, בימי בחרותו ידע שפות זרות, למד שנים אחדות על פי הפרוגרמה של הגימנסיה, קרא הרבה והגה בספרי חקירה. אבל - אילי מפני נטיתו הטבעית, או אולי גרמה לזה מחלת-עיניו, שחלה בה מן הימים הראשונים להולדו ומנעה ממנו הרבה מתענוגות החיים - ברוך, קרובו זה, לא נפרד מבני הדור הישן, והרב עם כל-הקודש, בית-המדרש ועיניו נשארו. והיו לתוכן חייו ובהם מצא את מזונו הרוחני ואת תענוגותיו.

יוסף ידע מאז את אסונו של ברוך, שמפני המום שבעיניו נשא אשה בהיותו למעלה משלשים שנה, וזווגו לא עלה יפה. אשתו, הלנה, היתה חלושת מוח, שמפני מומה הרוחני נתחנכה בפנסיונט גרמני והמומחים האשכנזים עשו אותה ל,כריה בצורת אדם". עוד בימי ישיבתו בעיר מולדתו ילדה הלנה לברוך ילדים אחדים, ולאיוו מהם הורישה מחולשת דעתה, והדבר היה לשיחה בפי הקרובים.

ברוך שמח מאד לקראת אורחו וקבלו בנורעות פתוחות.

- הלנה - קרא לאשתו בפנותו כה וכה לבקשה - אורח בא אלינו, הלא תדעי אותו גם את!

ומתוך שמחה קרא:

- הלא אין פה איש בעירנו. התדע פרושה של מלה זו, כשהיא פשוטה כמשמעה? האספסוף והפליטים, שהתישבו פה, אלו הם התושבים שבעיר. לו נכנסת לבית-הכנסת, כי עתה ראית, אשר מלבד הרב, השמש וסגנו ואנכי, אין אפילו אחד מן העיקריים... בכל מקום רק פנים חדשות!

- ומה נשמע בעירנו? איזו חדשות? - העתיר עליו יוסף שאלותיו, בהרגישו תיכף, כי נטבל באותה הסביבה הישנה, שבה בלה את ימי ילדותו, אף כי העיר היתה זרה לו עתה לגמרי, לא יכול להבליג על שפע הזכרונות. שהתעוררו במוחו. קרובו זה, אשר לא ראהו זה יותר מחמש עשרה שנה, הקיר מלבו גלי זכרונות.

- ובכן לא נשאר פה איש מקרובינו ומיודעינו? לא אחד?

- אני והרב, רק שנינו נשארו פה! - ספר ברוך - זולתי אין פה אפילו בעל-בית אחד מן העיקריים. ושנינו עשינו הווה לראות איש את אהיו. מדי יום ביומו ולא לצאת מן העיר כי אם יחדו...

— ואתה נשאת בעיר, למרות הסכנה לנפול ביד האויב וסכנת המלחמה התמידית? — שאל יוסף ולא בלי־תמיהה.

— רצוני לראות, מה יהיה בסופו של דבר — אמר ברוך בהתרגשות — הלא מלחמה כזו לא היתה ולא תהיה, אמרתי: אשאר ויהי מה!

אבל די היה ליוסף להעניף מבט אחד על הלנה, שנכנסה גם היא לדר־ש בשלום האורח, ועל הבן הצעיר ועל חוסר הסדר שבחדרים, כדי להבין את הסבה האמתית של ישיבתו בעיר. הוא ידע, כי לא סקרנותו של ברוך גרמו לו להשאר במקום שלא היה רחוק מן החזית אלא עשר וורסטאות והיה צפוי בכל יום לסכנת האירופלנים, שבאו לבקרו, לצאת מן העיר ולהחזיק במטה־גולים יחד עם סבל כבד כזה היה מן הנמנע, וברוך נשאר על מקומו יותר מתוך אונס, מאשר נשאר מתוך סקרנות, כמו שאמר.

מלחמה כזו לא היתה ולא תהיה — הוסיף ברוך מתוך התפעלות — ומה דעתך על וילהלם? הוא הולך לו וכובש את כל העולם כלו הלא גם נפוליאון כאין נגדו.

מן החדר הסמוך באה בתו של ברוך, נערה כבת שש עשרה. על פי הדברים, שהגיעו לאזניה, וביחוד מפי אמה אשר הזרזה ובשרה את דבר בוא האורת. ידעה, מי הוא יוסף זה, ותגש אליו בבישנות קצת, אחרי שתקנה בידיה את צמתה הקצרה.

— ומה תאמר לבתי? — אמר ברוך בגאות אב — איני יודע כלל, אם ראית אותה מימך? הן היא כבר נערה גדולה! הרב ראה אותה ברחוב פעם אחת, כשהלכתי אתה, ויאמר: „עתה אסור לנגוע בה“. לפנים אוהב היה ללטפה בדרך חבה, ועתה הוא אומר: „אסור לנגוע בה עוד“. היא נערה גדולה — הוסיף בצחוק של קנטור.

— מובן מאליי, כי נערה גדולה אני! — אמרה הנערה יהודית, שדברה בת בכבודות, ובעיניה השחורות נצנצה מעין לצנות. יוסף הביט בפני הנערה, בחפצו למצוא בה דמיון לאביה או לאמה. קשה היה לתפוש איזה דמיון בחיצוניותה, ביחוד לאביה. הוא, שהוקנה קפצה עליו קודם לזמנה, עם עיניו החולות, שהאפילו את אור פניו, עם גופו העקום והצנום ובגדיו המלוכלכים — מפני חולשת עיניו לא היה מדרקק בהם, והלנה לא השגיחה עליו — הוא היה דומה ממש למקבץ נדבות ועשוי לעורר רחמים בלב רואהו. האם, זו, הגרמנית המטורפת, כפי שקראו לה, כשהתישבה בעיר, תיכף אחרי חתונתה, היא המבוהלה וחסרת־הזכרון, אף כי היתה טובת־מראה במובן ידוע, לא יכלה גם כן להוריש לבתה את החן והיופי, שהנערה הצטיינה בהם; — אין זאת, כי הטבע הרחמן חפץ לגמול לו לברוך תחת עלבון אשתו ובנו הצעיר, פרא־האדם, והעניקה לבתו מכל הסגולות שהיו לה בבית גנויה.

ברוך לקח את העתון בידו, בחפצו לדבר על עניני המלחמה עם אורחו; אך בתו הוציאה אותו מידו, כי ידעה אשר קשה עליו הקריאה, ותאמר: — תן לי לקרוא בקול. הלא אתה אוהב לשמוע, כשאני קוראת. מתוך חדוה, שהיתה בה גם שובבות קוקיטית, הוציאה את העתון מיד אביה.

קפצה על גבי הדרגש גרגלית, שהסתירה בתנועה זריזה תחת שמלתה, והתחילה קוראת את שמות המאמרים השונים, כאלו נמלכה בדעתה באיזה לבחור. – הנה... אני יודעת... באורי הצבא! את צלה אתה אוהב. האין זאת, אבי?

היא נשקה לו והתחילה קוראת.

האב הוריד את ראשו, כסף עוד יותר את שכמו, וקשה זה להכיר, אם ישו הוא או מאזין בשים-לב. – השומע אתה, אבי?

כן, כן! – ענה ברוך, וכאלו בא לאשר את דבריו, אמר ליוסף: – קורא אני את באורי הצבא בסקרנות מיוחדת... זו היא תורה, שצריכה למוד, ממש... ומתענין אני לא במה שיש בהם, אלא במה שחסר. כתב הטורים, או כמו שקורא לעצמו אותו הסוקר המיליטרי, חוקר ודורש ותולה תליתלים של פרושים על כל פסיעה ופסיעה, שהגרמני עושה. הוא משתדל לעמוד על סוף דעתו, מה כוון הכא, מה כוון התם!.. ואם הגרמני עושה, חס ושלום, פסיעה שלא לפי השערתו של העתון, הם קוראים לזה מיד מפלה... שבע ביום יפול הגרמני במאמריהם. כחותיו של האויב – טוענים הם – אפסו ותשו, וכל נצחונותיו הם רק מפלה... עקשנותו של העתון מברחת את דעתי – סיים בצחוק קל.

– הוי אבי, אל נא תפסיקני. מדוע אתה מעכב את הקריאה? – אומרת הנערה כנעלבה – כשאסיים לקרוא, אז תתפסק – והיא חוסמת את פי אביה בנשיקות.

– הניחי, הניחי – גוער בה ברוך, ובפנותו אל יוסף, אמר – ומה תאמר לה? האם מותר לנשק נערה גדולה כזו?

הלנה, שביאתו של האורח הוציאה איתה לגטרי משוויי-המשקל שלה, שגם בלא זאת היה מתחזק רק בקושי גדול, רצה מחדר-הבשול לחדר-האוכל, וחזרה חלילה כדי להכין סעודת ערבית, ידיה ופניה היו מלוכלכות באפר, שערותיה בלתי עשיות, וזניצ'קא – הנערה – הסתכלה ביוסף, לראות את הרושם שעושה עליו אמה. אך מתוך קבלת-הפנים, שערך אביה ליוסף, באופן התנהגותו של האורח בעצמו ומתוך השיחה הכירה, כי יוסף יודע את ביתם זה מכבר וכי אין להתבייש בפניו, יען כי גלוי וידוע לו הכל.

אחרי טורח ועמל מרובה של הלנה נראתה על השלחן מעין מפה, שנקיטתה היתה מוטלת בספק, ואחריה מחם ישן עם גומות עמוקות בכתפיו ובירכיו, ובהתאדמה כלה כקנמון, הזמינה את האורח לאכול.

– גם את שטוק עלינו להזמין! – הציץ ברוך, ובפנותו אל יוסף הסביר:

– זה שכני. הוא מתגורר בחדרי וסמוך על שלחני. איש צבא גם הוא!

– הבה, הבה, אל השלחן! – חזרה הלנה על הזמנתה, בהביטה בחבה

על יוסף והשתדלה למצוא תן בעיניו.

– התודעו זה לזה! – אמר ברוך, שהרגיש בכניסתו של שכנו איש

הצבא יותר משראה אותו, כי הוא נכנס בשאון ידוע לו, בנקשו בעקבי מגפיו.

— נתודע, נתודע! — אמר הנכנס, בגשתו אל יוסף — אין צורך בצרמוניות. הנני דיר פה, וכפי שאראה הלא גם אתה פה בן־בית.

— זה קרובי — אמר ברוך — היחיד והמיוחד, שבא הנה לבקרני. — ולפיכך הלא צדקתי, כי אין צורך בצרמוניות — הוסיף שטוק בפנותו אל יוסף בחביבות ובקורבה, שעשו רושם לא־נעים על יוסף — ובכן, מה חדשות? מאין תבוא, חבר? איפה אתה עובד? אה, בגדוד האבטומובילים — זו היא משרה יפה! בודאי, בקנצלריה, כי הלא לאחינו אין נותנים משרות רמות!.. — ואתה? — שאל יוסף.

— בהתודעך אלי תכבד להתודע אל אחד מבאי־כחו של „הבטליון היהודי“, כפי שקוראים לו — אמר שטוק בקצת לצון — בודאי לא שמעת מימך על דבר מציאותו של בטליון כזה!.. — הוא משטה בך! — הפסיקה ז'ניצ'קא לדברי שטוק — אין זה „בטליון יהודי“, כי אם רוטה של חיילים חופרי־חפירות.

— מדוע דוקא חפירות! — קרא שטוק כנעלב — אני רואה בזה עלבון לבטליון שלנו. אנו עובדים ועושים את כל המלאכות, כל עבודה בחומר ובלבנים וכל עבודה בשדה, כמו שכתוב בחומש, „פיתום ורעמסס“, ועתה, הבה אסביר לך, מדוע קוראים לרוטה שלנו — הבטליון היהודי. המעשה הוא כך, בודאי שמעת, כי היתה ברוסיה עיר ושמה קובנה, והעיר היתה עיר מבצר, ועל המבצר הפקד קומנדנטן לשמר, ואותו הקומנדנטן הצטיין באהבת דברים רבים, מלבד באהבת היהודים. ויהי כאשר הקריב האויב אל העיר, ויאמר הקומנדנטן: מי יודע, אולי יסגירו החיילים היהודים אשר במבצר את העיר ליד האויב? — מה עשה? הוציא פקודה פשוטה, לקחת כל החיילים היהודים, שעבדו במבצר, — כאלף וחמש מאות איש — ולשלחם מן העיר. גם עבדך היה ביניהם. ומן „הגולים“ האלה נסתדרו אחר־כך רוטות, רוטות... עתה הלא תבין, כי אין אנו אשמים בנפילת המבצר — סיים שטוק — הוי בעלת־הבית הנכבדה! הלא תדעי כי אוהב אני את התה החרیف. אל תדאגי ביותר לצבע פני! — ובכן נשלחתם מן המבצר! — אמר יוסף בהתרגשות, כאלו לא האמין למשמע אזניו.

— במחילת כבודך, לא נשלחנו, כי אם גורשנו — אמר שטוק — בזה יש שני „הבדלים“, כמו שאומר היהודי. ובבזיון ובקצף גדול גורשנו. הקומנדנטן צוה להסיר מעלינו את בגדינו הטובים, ונתן לנו חליפתם את כל הזבורית, שנמצאה באינטנדנטורה, וקרועים ובלואים יצאנו משם. — נורא, נורא! — אמר ברוך — לא יאמן כי יסופר!..! להעליל עליה כזאת על אומה שלמה!

— ועתה, מה אתם עושים פה? — שאל יוסף, שעל ידי הספור הזה הומתק לו קצת הרושם שאינו נעים, שעשה עליו שטוק בתחלה. — אמרתי לך, כי עוסקים אנו פה בכל מלאכה — ענה הנשאל — אבל אין עכשיו כמו לשעבר! האוריגינליות של הבטליון חלפה ועברה עתה. היו ימים מפקדי המחלקות, השוטרים וכל הפקידים, מלבד הפקיד העליון, הגבוה מעל

גבוה, היו משלנו. אני, למשל, הייתי קומנדיר של פלוגה בגדוד, מין „רשות“.
 התבין? — אלמלא אמרתי אז: „ז'ניצ'קא, הימיני! — היתה ז'ניצ'קא מחויבת
 לפנות לימין — השמאלי! — היתה פונה לשמאל“! ולית דין ולית דין! עתה יש
 בינינו מכלל העמים ומכלל המינים, בקצור: פנה הודו, פנה זיוו והדרו של הבטליון.
 החבורה הקטנה אכלה ושתתה והטיבה את לבה, דעתו של ברוך היתה
 נוחה מאד באורחו החדש והיה מאיץ בו לאכול ולשתות כאות-לבו.
 — הוי, ז'ניצ'קא — אמר שטוק — נגני נא דבר על הפסנתר לכבוד
 האורח! הלא תדעי נגונים רבים!.

— אמנם כן, ישמע'נא יוסף. כי יודעת נגן את — אמר ברוך — נגני
 נא את הזמר: „עוד מעלה אחת“... אורחנו יזכר מעט מגירסא דינקותא...
 הלא למד פה בחדר, ההפלא בבית-הכנסת שלנו... יהודי היה כדבעי...
 ז'ניצ'קא ישבה אל הפסנתר והתחילה מנגנת וברוך מזמר בקול:

עוד מעלה אחת — אום אני הומה,

עוד מעלה אחת — פרה פחמה,

אף על-פי — גולה וסורה,

בכל זאת — דמתה לתמר!

ז'ניצ'קא זמרה גם היא, אך המלים העבריות היו קשות עליה, ויצאו
 רצוצות ופגומות.

— היא ידעה עברית, כשהיתה קטנה — העיר ברוך — היא למדה ב„חדר
 מתוק“, ורק ששכחה.

— לא... לא שכחתי — קראה ז'ניצ'קא — אבל המלים האלה קשות הן,
 ואני לא אבין את תכנן... יהודית ועברית... היא קפצה על ברכי אביה ומתוך
 התרפקות שאלה:

— הגידה, מה פשר המלים?

— הדברים מכונים לכנסת ישראל — אמר ברוך — משל למה הדבר
 דומה? לאב, שיאמר לבתו: „אף על-פי שנערה שובבה את, בכל זאת אהבתיך!“
 הנערה האדימה והתחילה לצחק. אחר כך ישבה שוב אל הפיאנו וחזרה
 על הניגון.

— אמנם בתך נערה נחמדה! — אמר יוסף.

— מן המדרגה הראשונה! — אשר שטוק בסלסלו את שפמו כידען.

אך יצא יצא יוסף ממעונו של ברוך והוא ותקל בצעיר אחד, אשר הכיר
 בו תיכף, כי מיודעו הוא משכבר הימים. גם הצעיר הציץ בו בעברו. שניהם
 עמדו תחתם ואחרי שפקקו קצת גם שניהם, נגשו איש אל רעהו.

— אם איני טועה הריני עומד לפני אבא חסקין — אמר יוסף.

— ואם אני איני טועה הרי לפני יוסף גולדין — ענה השני — ואתה היית

נכון לעבור על פני ידיד ישן בלי שים לב!

— הלא תראה, כי עמדי — התנצל יוסף.
 — לא זו היא כונתי — אמר השני — אבל להיות בעירט ולא לבקרט!
 — דמיתי, כי אין איש בעיר ממודעינו הישנים.
 — יש ויש, די והותר! — התלוצץ אבא, ובלשון חטופה ומהירה הוסיף
 — הגידה לי, אימתי נכנסת לצבא? הנני מדבר עמך, כאלו ראיתך תמול
 שלשום! כמדומני שלא ראינו איש את רעהו כחמש עשרה שנה!
 — בערך — ענה יוסף — הבה נלך מעט ונפטפט ונזכור נשכחות...
 — אמנם כדאי היה הדבר! — אמר אבא — אבל אני נחפז. בעוד שעה אני
 נוסע מזה. אך אין מסרבים לחבר מקדם. התבין? אני הטענתי קמה בחרטון
 ובדרך עכבו את העגלה ולא נתנוה לעבור. מוכרח הייתי לשוב הנה ולהוציא
 רשיון מאת ראש הגרניזון. אתמול באתי ועתה אני נוסע בחזרה, לפדות את
 הקמח... זו היא עבודת פרך ממש.

— אבל הלא אתה מרויח בזה בודאי!
 — כמובן איני עושה זאת לשם מצוה, אבל זה עסק קשה, ואני מסתלק
 ממנו בעוד ימים אחדים לגמרי.
 — ובמה עסקת לפני המלחמה? שאל יוסף את חברו.
 — הלא תדע את אומנותנו! סוכן לחברת אחריות...! הלא גם אבינו
 היה כל ימיו סוכן.

— אמת, אמת! — גמגם יוסף בזכרו נשכחות.
 — וגם בעתון עירנו הייתי כותב לפעמים. אם קראת את עתוננו, מצאת
 בודאי גם את שמי — אמר אבא בקצת גאווה — אבל, למה תשאלני? הבה,
 ספר לי מה נשמע בגבולך. הלא איש מלחמה אתה! מה אתה עושה פה?
 איפה תבלה את שעתך הפנויה? אחרי מי תחזור? הלא מספר העלמות בעירתנו
 כמספר הכדורים אצל האויב... יש פה מכל המינים, החל מבעלות שלש-מדות
 עד היותר קשות... ואם הן פוצעות לפעמים, פצען נורא ומסוכן מאד...! איפה,
 למשל, היית עתה?

— בבית קרובי הייתי! — ענה יוסף בצחוק קל בהראותו על הבית.
 — כלום לא מצאת מקום יותר הגון! — צחק אבא — מוטב שתלך ישר
 אל הרב... הוא רק סגנו ומשמשו!... הוי, ידידי, חבל שאני נוסע מכאן היום,
 אבל חכה לי עוד ימים מעטים. אשוב ואז אראה לך את האוצרות הגנוזים.
 — ואיפה אמצא אותך?

— שאלה! בביתי! — הלא תדע את בית אבינו המנוח?
 — שם נמצא „הועד לאגודת הערים“! — אמר יוסף, בזכרו כי עבר
 על הבית.

— כן שם נמצא „הועד לאגודת הערים“, ואני יכול להודיעך, כי בעוד
 ימים מעטים אכנס גם אני לאגודה זו. אני מקבל שם משרה.
 — ואתה תשאר פה? או תצא? — התענין יוסף בדברי חברו.
 — אני נשאר פה! — השיב אבא באותו טון, כאילו בא לטפח לו ליוסף
 על פניו בגלל סכלותה של שאלה זו — אני אהיה הממונה על הכלכלה. אהיה

נוסע לכאן ולכאן, אבל „המטה של מעוני הראשי“, כפי שאומרים, יהיה פה...
הן אינני יכול לעזוב את העיר; ראשית מפקח אני פה על בתינו, ושנית, גם
את עסק האחריות אי אפשר לסלק לגמרי לצדיק, ואגב עסקי משפחה
מעכבים אותי.

— כלום נשאת אשה? — שאל יוסף — הלא אין מקשין על אדם שכמותך!
— חס ושלום! — ענה אבא — אבל גיסי, הלא יודע אתה את מינסקר,
הוא נסע מזה עם משפחתו, כשהיתה האבקואציה, ועלי להשגיח על בית-הדפוס
שלו. אמנם השאיר אחריו מפקח מומחה, אבל אין לך שומר יותר מסור בלב
מאדם קרוב... אבל אני נחפז... עלי לנסוע... ובכן נראה איש את אחיו!
עוד גל זכרונות שטף במוחו של יוסף. חלק של ילדות. אבא היה חברו
ב„חדר“ ובבית-הספר. הוא עזב את החדר לפני יוסף, כי נעצל בלמודיו, נכנס
לבית הספר, אך לא גמר אותו. הוא יצא מן הלשכה השלישית, אשר שם
עצרוהו לחזור על לימודיו עוד שנה שניה. זה היה באותו זמן שאבותיו של
יוסף העתיקו את מושבם למוסקבה, ומאז לא ראהו עוד. אך רשמי הפנים
האופיים, מבנה גופו הצנום, תנועותיו המהירות ועיניו המלאות חיות. נחתתו
עמוק במוחו של יוסף, והוא הכיר את חברו כמעט תיכף. הוא לא נגש אליו
מיד, לא מפני שהיה מסופק בדבר, כי אם מפני שבכלל לא הרגיש נטיה יתרה
לחברו זה. ואפילו בנערותו לא התחבר אליו ביותר. גם עתה לא היתה הפגישה
הזאת נעימה לו, ליוסף, ביותר. הוא הרגיש מעין קנאה לחברו זה, שראה
יתרון לעצמו מיוסף בנצחונותיו בעולם המסחר, ותודות לחוצפתו הצליח בעולם
המעשה, וגם ידע להשתמש בכל מקרה להנאתו. אך בדיעבד נחה דעתו של
יוסף, שהתגבר על חולשתו והתמכר כולו לזכרונות הימים שעברו, ובהפרדו
מעל חברו החליט לקיים את הבטחתו ולבקרו בביתו.

ג.

בביתו של ברוך מצא יוסף קרן זוית שקטה, שהיה בה הרבה מן
החמימות וההתקרבות של שאר בשר, ובחפץ-לב היה מבליה כאן את עתות
הפנאי שלו. חוקי הנמוס המקובלים ביחס לאורח, במדה שוה גם לבעל הבית
וגם לאורח, לא מצאו להם מקום ביחוסיהם זה לזה. בבית ברוך ראו את יוסף
כבן-בית, שאין משגיחים בו, וגם הוא ראה את עצמו כך ברוך, שכעס על קרוביו
— וגם היותר קרובים — על שברחו בפחדנות מן העיר, מצא ביוסף כעין אח
לצרה, ויוסף מצא בקרובו זה מן הפשטות והאינטימיות ומהן המסורת, שאחרי
שתי השנים של המלחמה היו כל כך יקרים לו ומעוררים געגועים.

ברוך הרגיש עצמו בכלל נעזב ואומלל. בחיי המשפחה לא מצא את
האור, שהאדם נושא אליו את נפשו. בריאותו היתה רפה, והוא שמח, כי מצא
ביוסף אדם קרוב, אשר ישפוך לפניו את שיחו. הוא הצטער על שהשכיר את
חדרו הפנוי. הוא חפץ לאכסן את יוסף בביתו ולסמכו על שלחנו. יוסף היה
מוכרח להתחייב לפניו התחייבות, שבימי השבתות יסעד אצלו. בליל הששי

היה ברוך משמיע באזניו חדושי תורה מעניני פרשת השבוע, והיה מאושר, כי מצא אזנים קשובות לסברותיו והמצאותיו.

— אני רוצה לראותך יותר להנאתי מאשר להנאתך! — היה ברוך אומר לו — אתך יכול אני לדבר גם דברי-חורה, אינך בור דאורייתא כמו הדייר שלי... ומצדי אני בטוח כי גסות-רוח ועם-הארציות לא תשמע מפני, ויש שהיה מתלוצץ ואומר:

— אני אגלה לך את האמת. כשאתה בא אלינו, אזי משתדלת הלנה להאכילנו מכל הטוב הנמצא והתבשילים מתוקנים אצלה יותר. יוצא, שבוכותך נהנה גם אני.

— זו היא אמת! — קראה ז'ניצ'קא בצחוק, בקנתרה את אמה — התראי? מה אמרתי לך? בעד גולדין את משתדלת יותר מאשר בעדנו...
— ומה בכך? — התנצלה הלנה, בהתאדמה — יוסף הלא קרובנו הוא. וכי בשביל שטוק אהיה מיגעה ומטריחה את עצמי ביותר?
וכאן מצא ברוך אמתלא לקנתר את אשתו, כמנהגו:

— מה ענין שמיטה אצל הר סיני? למה משכת את שטוק הנה?...
— גולדין הוא קרובנו — הוסיפה הלנה — זוכרת אני, כשבאתי בפעם הראשונה אצלם, אחרי חתונתי, להשיב את בקורם, היה עוד נער קטן. כובע שחור רך היה חבוש לראשו...

וכאן מצא ברוך שוב מקום להתלוצץ באשתו:
— סימן מובהק! כובע שחור!

— סימן מובהק — חוזר על דברי אביו מוניה הבן הצעיר, ה"הדיוט", בצחוק המיוחד שלו, שהיה ציחק כשאינו מלה הפגיעה את מוחו באופן מיוחד, וכדרכו אז נגש אל אביו ונשק לו.

החיים בבית היו הולכים, במעמד יוסף, את מהלכם הרגיל. ברוך והלנה היו מתקוטטים ומריבים זה עם זה, וביחוד על אודות מוניה, שהיה מהדורה שניה של האם, אבל בלתי מתוקנה, והאם שנאה אותו, והטעימה בכל מקרה, שבא לידה, את הפדות, שהיא עושה בינו ובין הבת. ברוך היה תובע את עלבון בנו ולא היה מתביש בפני יוסף לריב את ריבו ולדון את דינו. ה"ימים הגוראים" ממשמשים ובאים. בעיר התחילו דואגים לאתרוגים, שהיו יקרי המציאות.

גם את דאגתו זו השיח ברוך ליוסף.

— הנני הגבאי של בית-הכנסת ועלי מוטל לקנות אתרוג כמעט בעד כל דעיר. יש אתרוג אחד ושואלים במתירו מאה וחמשים רובלים... השמעת מימך דבר כזה? והכל באשמת, ולולי!

ופה מצא שוב ברוך את חמרי-השיחה החביב שלו — המלחמה.

— הבה, אראה לך מאמר מיוחד במינו — פתח ברוך — הלא דרך היהודים הוא לבקש סמוכים ורמזים לכל מאורע, בכתיב-הקדש. והנה בראשית ימי המלחמה נתפרסם מאמר נפלא... אני אראך, כדי שתקרא בעצמך: אותיות מחכימוח.

ברוך נגש אל ארגוֹה־הספרים, הוציא, אחרי פשפוש ממושך, ספר גדול ועב, דמדף קצת והראה ליוסף:

„אמר רבי יצחק: אל תתן ה' מאויי רשע וזממו כל תפק ירימו סלה. אמר יעקב: רבונו של עולם, אל תתן לעשו הרשע חרות לבו. וזממו כל תפק” – גרממאי של אדום, שאלמלי הן יוצאין, מחריבין כל העולם כלו... – זה הוא המאמר – הסכיר ברוך – ואחד האחרונים דרש: „אל תקרא גרממאי אלא גרמניה”... האיו זה נפלא? והלא אנו בעינינו רואים את הדבר!

פעם אחת בלכתו אל ברוך, פגש יוסף בנערה, אשר הלכה גם היא באותה הדרך. הנערה הפתיעה אותו ביפיה והוא החליט ללכת אחריה... זו היתה נערה כבת י"ז, גבוהה וישרה, לבושה בגד־צמר שחור, עם גזרה עגולה־רחבה, שחשפה את כתפותיה ואת שכמה, אבל ב„מחשוף” זה לא היתה שום יהירות או חוצפה של אשה, כי אם מעין אותה הקוקטיות שלא־מדעת של נערה חצי־בוגרת. בעיניה הגדולות והשחורות ובפיה הקטן, הפתוח קצת, היה עוד הרושם הילדותי, שהאציל לה חן מיוחד. שמלתה הקצרה, לפי הנוסח האחרון גלתה את רגליה הישרות, הנתונות במנעלים גבוהים. הנערה הזדרזה לעבור על פני יוסף, כאלו היתה הסתכלותו העקשנית קשה לה, ויוסף הרחיב קרובו, וללכת לאשר תולך אותו הנערה; ומה גדול תמהונו, כשהנערה, שקדמה אותו ברגליה הקלות והמהירות, התחילה לטפס על המעלות, המובילות למעונו של ברוך. לבו של יוסף דפק בחזקה, כצידי הרואה כי טרפו הולך אל המוקש. הוא עמד מלכת, כאלו חפץ להבליג על התרגשותו, וכשנעלמה הנערה מאחורי הדלת, הלך ונכנס אחריה.

ברוך היה, כדרכו, בביתו. כאדם העושה בתוך שלו, השתרע יוסף על נבי הדרגש והתחיל שואל לחדשות של הפוליטיקה. עיניו היו מכונות אל הטרקלין אשר לשם נכנסה הנערה.

– ז'ניצ'קא, חברתך באה – אמרה הלנה אל בתה, שהיתה בחדרה.

וז'ניצ'קא לאחר שנתנה שלום ליוסף, יצאה אל הטרקלין, בסגרה את הדלת אחריה.

הדבר היה ברור לחצאין ליוסף: זו היא חברתה של ז'ניצ'קא. וכאלו לא שם לב לגמרי אל הנעשה בטרקלין המשיך את שיחתו עם ברוך. הלנה ישבה, כדרכה, על־ידי השלחן ולעסה את שירי הלחם מן הסעודה.

בטרקלין נגנו על הפסנתר איזה רומנס מן היותר חדשים. אבל במנגינה היתה מורגשה יד מנוסה ובטחון ידוע, ויוסף הכיר מיד, כי זה הוא מעשה האורחה.

– זו היא הנערה שבאה אל ז'ניצ'קא, היא מנגנת! – אמרה הלנה, שהיה דרכה להסביר את הדבר המובן מאליו, ובפנותה אל ברוך הוסיפה בהשפילה את קולה:

– זו היא סוגיה צינמן!

— אמנם — העיר ברוך אחרי שתיקה קצרה — יש מזל לעניים. אביה הוא חובש פשוט. לא רופא, כנהוג, כי אם, ממש, מי שמניח אספלגית או תחבשת, ויותר לא ידע, ובנותיו כלן בעלות־כשרונות ויפית...

אחרי האורחה נגנה ז'ניצ'קה. הנערות שוההו זו עם זו, אבל תכן הדברים לא הגיע לחדר־האכל. לפרקים נשמע קול־צחוק, דברי־קנתור, להישות, כדרך הנערות, שיש להן עיניים משותפים וסודות נעימים.

כעבור זמן־מה נכנסה ז'ניצ'קא, בלי חברתה. צעדיה של זו נשמעו בפרוזדור, ויוסף האזין להם עד שנסתלקו לגמרי.

— בואי, בואי, ז'ניצ'קא — אמר ברוך אל בתו — בודאי, השאלת לה דבר־מה, — ובפנותו אל יוסף הוסיף בגאות־אב:

— ילדי מצטיינים בטוב־לב, כל חברותיהם וחבריהם באים אצלם לשאל מהם את הנצרך להם. וילדי אינם מסרבים לעולם...

— מנין לך, אבא? — צחקה ז'ניצ'קא — אמנם אני נתתי לה את הרומנס החדש.

— הנה מה שאמרתי לך! — צחק ברוך — ידעתי מראש. וגם מוניה זה, כמו שהנך רואה אותו בכל הדרו, הנה גם הוא משאיל בחפץ־לב כל מה שמבקשים ממנו, ביחוד ספרי למוד. ואחר כך יש לו אמתלא לאמר, שהספר איננו והוא פטור מלמוד...

— פטור מלמוד! — חזר מוניה על דברי אביו. המאמר הזה הפתיע את מצחו, והוא צחק, ונשק לאביו...

— הנערה הזאת היא היותר יפה בעירנו — אמרה ז'ניצ'קא ליוסף.
— שלש אחיות הן — נכנסה הלנה לתוך הדברים — שתיים לומדות בחרקוב את תורת־הרפואה.

— ראשית כל, לא בחרקוב — צחק ברוך — כי אם בפטרבורג, ושנית לא בתורת־הרפואה אלא בקורסים הבסטוני־ביים!
ובלצון הוסיף:

— אם רוצה אדם לקבל תשובה ברורה ומדויקה, יפנה אל אשתי או אל בני.

הכל צחקו, ביחוד מוניה, שהיה מנשק לאביו בעד כל חנופה ממין זה...
— הלא ראית את הנערה — אמרה ז'ניצ'קא אל יוסף — הלא שניר הלכתם יחד.

— אמנם... ראיתיה — מגמם יוסף.
— היא ראתה אותך! — צחקה ז'ניצ'קא, כאלו ידעה איזה סוד — היא ספרה לי.

— אפשר! — צחק יוסף, בלטפו את שערות ראש ז'ניצ'קא.
הפעם לא האריך יוסף לשבת בבית קרובו, הוא ירד בזריזות מן המעלות. לבו הכה בו והוא קוה, כי אפשר יעלה בידו עוד להשיג אב הנערה...

ד.

בפרוודור המעון, אשר בו גר אבא, מצא יוסף חילים אחדים, שמקצתם היו מנמנמים על הספסלים, ומקצתם שתו תה ושחקו בקלפים. המעון, המרובה בחדרים גדולים, שלפנים היה קונטורה לאחריות, נהפך עתה לדירת הועד של אגודת הערים. על השלחנות היו מונחים ניירות וספרים, בארונות נראו כלים שונים ומכשירי-רפואה, על הרצפה היו מפוזרים תיקים, נרתיקים וארגזים, פתוחים וחתומים, שונים ומכל המינים. יוסף התהלך אנה ואנה, בבקשו את חברו, אשר השאיר לעצמו, כנראה, את החדר היותר רחוק במעון, והנה יצא לקראתו איש, סמוך לחמשים, גבה-קומה ובעל כתפות רחבות עם זקן קטן שהכסיף כבר וראש-קרחה גדול. העינים הקטנות הציצו מתוך משקפיה-זהב כמו בחשדנות. יוסף לא ראה את האיש הזה כחמש עשרה שנה, אבל הכיר בו תכף את גיסו של אבא. – יודע אני... יודע אני! – הוציא האיש מפיו בנודו בראשו, כאלו הסתכל ביוסף מתוך חמלה, הציץ בו ואמר: זוכר אני... איה אביך ואמך? זה כבר, כבר, לא ראיתים! ובהרימו את קולו, קרא: – הו, אבא, חברך בא... – וכאלו חפץ לבשר ליוסף דבר נעים ומשמח, הוסיף:

– הוא חכה לך.

– זוכה, חברי, כרגע! אני נכון – נשמע קול אבא מאחד ההדרים, שמשום הריקניות שבהם היה הקול מצלצל ומרעיש ביותר – הנני עומד לשרתך... חכה אך רגע!

יוסף נכנס לחדר קטן, שבו נאספו ונצברו כל הרהיטים, שהוצאו מן החדרים הסמוכים, ויחד עם בעל-הבית ישב על יד שלזון קטן. – צריך להיות זהיר פה, שלא להכשל ושלא לגפול – אמר האיש מתוך בחצי-חוק משונה – הכל נצטבר פה.

הוא הוציא את הדברים מתוך אנחה כבדה והוסיף, בהציצו על יוסף במבט-חמלה:

– ובכן נלחם... זה כשתי שנים... מה יהיה בסופו של דבר? מדוע זה לא יעשו קץ לקרבנות בני-אדם? מה תהיה אחרית הדבר? הלא נורא!... הוא דבר בקול רך וכמתחנן, בהטעמת כל מלה ומלה, כאלו היתה צריכה לפעול פעולה עזה, וכאלו בקש רחמים ממנו, כי ישים קץ למלחמה. פגיו הרחבים, החורים, המנופחים, המצויים אצל חולי-הכליות או הריאה, עם העינים הקטנות, שהסתתרו מאחורי הזכוכיות, הביעו מעין פחד ואי-בטחון של תינוק. יוסף לא שמע לדבריו, כי לא משכו את לבו. עינו שוטטה בחדר ובחדרים הסמוכים, והוא ראה מרחוק את אבא, שהספיק במשך הימים המעטים ללבוש צורה חדשה לגמרי. הוא היה לבוש, כאחד האופיצירים, בכל הפרטים והרקדוקים, החל מן החנית עד הדרבנות המצלצלים אשר במגפיו. הכל היה חדש ונוצץ עדיין.

— שלום, שלום, ידידי! — נכנס אבא בזריזות ונתן שלום לחברו בנוסח הצבאי — הנני לשרתך... לדאבוני, אין לי שום כבוד, אבל הרשנינא מעט להיטיב את שערותי ואנחנו נלך יחד אל המקום אשר יעדתי לך. ועד כה התעלס מעט עם גיסי. הוא יספר לך דברים, אשר יסמרו שערותיך.

— הוא מצחק! — אמר האיש בקול-התחנונים הרך שלו, ובפנותו אל יוסף, הוסיף: — וכי מה דעתך? אין לחשוש פה מפני האויב?... באתי הנה רק לשניימים, אבל רצוני לנסוע עוד מחר... ירא אני... וגם האוירופלנים — את המלה הזאת הוציא בלחישה מיוחדת, כאלו ירא להוציא את השם המפורש בקול, פן יעירוהו ויבוא מועף ביעף...

— לא! — אין שום סכנה! — השתדל יוסף להרגיעו.

— אין מה לחשוש! — חזר האיש על דבריו — נורא, נורא הדבר! המסחר — כונתי אל המסחר האמתי, המיוסד על היושר ולא על הספיקולציה הנמבזה — מונח „עשר מעלות“ באדמה, המסחר קבור ממש... לחם אין... כל צרכי-החיים הם ביוקר אשר לא יאומן, ואנו רוצים להלחם „עד גמירא“ מה יהיה בסופו של הדבר? אני משלם בעד זירה קטנה מאד מאה והמשים רובל לחודש? הנשמע כדבר הזה?

— ומדוע זה יצאתם מפה? — שאל יוסף — בעלי-הדפוס, שנשארו פה, מרויחים הרבה.

— פה אי אפשר היה להשאר — השיב האיש, שקוע במחשבות, כאלו זכר קדמוניות — לעמוד נגד הזרם הכללי היה למעלה מכחות-אנוש. אם אתה מציע שאלה כוון, אות היא, כי לא תדע, מה היא פרושה של המלה „אבוקואציה“. אמנם, בתור איש מלחמה ראתי הרבה, הרבה יותר ממני, אבל מי שחזה מבשרו את הפחד שאותו את בני האדם לרגלי ה„אבוקואציה“ לא ישכה דבר זה לעולם. האויב אין, הסכנה בלתי-נראית, ובני-אדם, כאחוזי-קסם, רצים ואצים, מורדפים באיזה כח פנימי, מספרים איש לרעהו בדותות שלא היו ושלא נבראו, יהאדם אשר נשבע שבועות לפני שעה להשאר על מקומו ויהי מה, חוזר לביתו, כלו הפוך ומהופך, ומצוה לקפל את חפציו ונוסע, וכל ההוכחות שבעולם לא תועלנה...

הוא נשתתק ואחר כך הוסיף:

— יושב אני בקוסטרומה, ושם נתפשטו לא אחת ושתיים שמועות כי עירנו נמצאה בידי האויב... זאת הוא ה„זרות“ שבפחד, שהוא הולך וגדול במדה שהסכנה רחוקה ממנו.

— זו היא אמת! — אשר יוסף.

— גם היום היו פה אוירופלנים אחדים! — אומר אבא, בשלבו את עניבת צוארו.

— שקר גמור! — גוזר גיסו — אלמלי היו, אזי היו מורים בהם...

— שקר, שקר, צחקתי! — מרגיע אותו אבא — גיסי מתיידיא מפני הפצצות

במאד מאד... ובכן, הנני מוכן...

— הבית, שאנו הולכים לשם — הרצה אבא לחברו, בצאתם דרך הפרוודור, לאחרי שהחולים המצוים שם קמו לפניו וקדמו פניו באותות-כבוד לגודל הנאתו, — איננו זר לך לגמרי. הלא תדע את מנדיל רין, כמדומני, גם הוא היה "קרוב" לך. — זוכרני, סבא שכזה וזיה בעירנו — אמר יוסף.

— ובכן לשם אנו הולכים; כמובן, לא אל הסבא, כי הוא כבר מת כיום — לכלתו, שהיא עוד בחיים לגודל הנאתם של אנשי-הצבא שבעירנו. היא יושבת פה בעירנו כשש שנים וכבר הספיקה לקבל פרסים מאין כמוה, ביחוד בימי המלחמה. במעונה מתקבצים כל אנשי-הצבא מן האינטליגנציה היהודית, החל מן הרופאים והאינז'ינירים, עד המתנדבים מן המדרגה השניה; ומפני שאין לך חתונה יהודית בלי "גוי", תמצא שם "לשם רפואה" גם אופיצרים אחדים. אוהבת בעלת-הבית ביחוד את הקוולריה... את הרבנות במגפים — זו היא חולשתה. — והמין היפה? — שאל יוסף, בחשבו על אודות סוניה, שקוה למצוא שם גם אותה.

— תמצא שם מכל המינים! — ענה אבא — אלא שהתודעת כבר אליהן ואלה אשר לא ידעת. והאמת נתנה להגיד, בביתה אפשר לבלות את הזמן באופן נעים. הלא השעה שעת מלחמה ועלינו להסתפק במועט... מה לעשות? — ובעלה איפה הוא? — התענין יוסף.

— בעלה הוא בפטרוגרד — ספר אבא — בכלל זהו זוג, אשר לא יפקד ולא יזכר במשפחה יהודית, כמו שאומרים. הם חיים, כחתול ועכבר". אומרים, כי הוא מצא אותה בשעת עבירה, ואמר לגרשה, אבל היא תבעה את "כתובתה" שאינה לפי כחותיו. בכלל, הדברים האלה אינם מענינים אותנו...! העיקר, כי היא מצטיינת בהכנסת-אורחים, ומובטחני, כי לא תכעס עלי על שהכנסתיך לביתה. —

בעלת-הבית — "דרגון" בצורת אשה, בעלת חזה ענקי ופנים יפים, אבל גסים ותאותניים — קדמה את האורחים ברצון רב. עם אבא התנהגה בפמיליאריות, כמעט גסה, בצותה אותו לרגעים למלא פקודה זו או אחרת; את יוסף קבלה בחבה והראתה לו תיכף מתוך בת צחוק את שניה הקטנות ובקשה אותו לעשות בביתה כאדם בתוך שניו.

במעונה היתה כבר חבורה קטנה של אורחים; ביניהם מצא יוסף חברים אחדים, מהם ששמשו אתו יחד ברוטת האבטומובילים ומהם בהלקי-צבא אחרים, גם עלמות ונשים אחדות — שאמנם, לפי דברי אבא ידע כבר אחדות מהן. מה שהפתיע בתוך אותה החברה של הגדולים, היה הנער הקטן, כבן שבע, שהתרוצץ בחדר אנה ואנה, ידע את כל האורחים בשמם, השתעשע בחניתותיהם ותכשיטיהם ואותות הצבא שלהם וצחק והתעלס עם הכל.

— זה בני יחיד! — פנתה בעלת-הבית אל יוסף לא בלי-גאווה, וקשה היה לדעת, אם התכוונה להדגיש בזה, שיש לה בן, או כי בנה הוא יחיד אצלה, ובכלל היה קשה להבין, מה לו לקטן בחברת הגדולים האלה. יוסף חשב על אודות סוניה. בפנה טמירה בלבו היה מיחל, אולי תבוא עם היא הנה, ובמדה שהרבה לשבת פה, היה שמח, כי סוניה לא נמצאה בחברה זו.

— הגני להציג לפניך את חברתי אידה ניימן — נגשה אל יוסף בעלת-הבית בלזית אשה קטנה, יפה — זו היא ילידת-עירי, שנמצאת עתה, לדאבוננו, ביד האויב. יחידה וגלמודה היא פה, ובבקשה לשעשע אותה. יוסף ישב בקרן-זווית על דרגש קטן, בהסמכו אל הכותל. האשה הקטנה, אמנם, מצאה חן בעיניו ולא בלי הנאה התודע אליה ונכנס אתה תיכף בשיתה. בטוי פניה, שהיה בו גם מן הפחד של התינוק שנשבה בין זרים, וגם מן השובבות של קונרס, ביחוד בשעת צחוקה, אופן דבורה, שהיה במקצת דרך החוסם, והאציל לה פיקנטיות יתרה, כאלו לגלגה ולא האמינה בעצמה, במה שהיא אומרת; גופה, בנוסח, זעיר אנפין — אבל כצלוחית של פליטון קטנה וכקופסה מלאה ממתקים, גודף ומעורר-חשק — כל זה משך אליה תשומת-לבו של הידען, ויוסף היה בלבו אסיר-תודה לאבא על שהביאו הנה.

— עשה עמדי חסד ודבר אלי יהודית, אם רוצה אתה בכלל לדבר אתי — צחקה האשה — כי את השפה הרוסית יודעת אני אך מעט מאד...

— אדרבא, אדרבא! — אמר יוסף — שמח אני להצעתך, ועמך ביחוד הייתי מדבר אפילו בשפת האלמים, ובלבד שתשמעי לי.

— בלבד שאשמע לך! נעים מאד! — ובפנותה אל חברתה בעלת-הבית אמרה:

— אני הצעתי למר גולדין לדבר אלי יהודית. שונאה אני את הצרמוניות, הלא תדעי... וכלום בי האשם? רוצה אני להתעלס אתו, והשפה הרוסית היא כחצץ בין שני... ובכן, אני פותחה! על אודות מה נדבר? — ספרי לי את אשר עבר עליך במשך שנות גלותך! — אמר יוסף — הלא את נעה-ונדה...

— זה כשתי שנה! — כבשה האשה הצעירה אנחה — אבל על דבר זה אספר בפעם אחרת. אין השעה ואין המקום מוכשרים לזה.

— אם כן עליך להבטיח לי, כי נתראה עוד, כדי שתוכלי לספר לי את כל אלה —

— אך ורק, כדי לספר לך, רק לשם זה? — צחקה האשה בלחישתה, שזועזה את יוסף — אולי בגלל זה אין הדבר כדאי?...

— עלי להתראות עמך עוד ויהי מה! — אמר יוסף — התשמעי!

— הגני שומעת! — הוסיפה האשה לצחוק, שהתרגשותו של יוסף לא נחלמה ממנה וגרמה לה תענוג, כפי הנראה — הלא אמרתי לך, כי יהודית אני מבינה היטב.

— בואי, בואי אלי! — אמר יוסף בהתקרבו אליה — אני אחכה לך. האשה הוסיפה בחן מיוחד:

— אולי עוד היום! אולי עוד עתה? ... אולי ברגע זה? ואולי אינו כדאי בכלל לדחות את הדבר?...

בינתיים נגשה בעלת הבית עם רופא צבא והציגה אותו לפני גולדין.

— זה הוא שכני, שגר בביתי, התודעו! ואני נחפוה, כי העולם רוצה ברקודים.

— במקום שמדברים יהודית, לשון-אמא, אוהב אני להטפל! — אמר הרופא, שקרא לעצמו פריידין — אמנם בתנאי, אם איני מפריע בעד השיחה. — בבקשה, בבקשה! — השיבו יחד יוסף ואידה.

— ואף תאמר, כי אני עושה זאת לשם אוריגניליות. אמנם העובדה, כשהיא לעצמה מוזרה היא, אם האדם המדבר בלשון-אמא רואה בזה אוריגניליות מיוחדת, אבל מה לעשות! דברי אינם פרדוקס, ובימינו, כשאני רואה יהודי לבוש בגדי-שרד עם אות האוניברסיטה מדבר יהודית, רואה אני בזה מעין יוצא מן הכלל.

— אם דבר זה מכוון אלי — הריני חיב תודה לבת-שיחתי, שעוררה אותי לדבר יהודית.

— ואני — ענתה האשה — מחויבה אני להודיע את קלוני ברבים, כי צולעת אני בשפה הרוסית ומדברת רק, רחמנא לצלן, יהודית.

היא צחקת בת-צחוק מלאה-יחן, שעברה ודבקה בכל השומעים. מספר האורחים נתרבה. בחדר הסמוך יצאו במחולות למנגינות הפסנתר. הנה בא שטוק והוא נגש אל החבורה הקטנה.

— שלום, שלום, יהודי קובנאי! — ענה פריידין על ברכתו, ובפנותו אל יוסף הוסיף:

— קורא אני לבני „הבטליון היהודי“ יהודי-קובנה, — כמדומני, זכרון קובנה לא ימחה כל-כך מהר מללבם.

— לא, לעולם לא! — קרא שטוק בחשיבות מיוחדת מתוך פנור-הנפש — ובכן מטרוניתא, הנני להזמין אותך אל המחול. הוא נקש במגפיו על פי הנוסח הצבאי, והסתלק עם אידה.

יוסף ופריידין נכנסו בשיחה ארוכה. פה מצא מין את מינו. פריידין היה גדול בשנים מיוסף. הוא היה כבן ארבעים ולמעלה, פניו היפים — פני יהודי מזרחי עם זקן עגול שחור ועינים שחורות ומאירות — היו מרהיבים עין. שערות ראשו השחורות והמרובות, הלחיים המלאות עם אדם-הנוער העידו על שלמות הגוף והנפש. כפי שיצא מדברי פריידין היה גם הוא בגליציה, בבריגדת-ארטילריה, והדיכוי שלו היתה סמוכה לזו של יוסף, שניהם היו עדי-ראיה לצרותיהם וענוייהם של יהודי גליציה, והצרות והענויים האלה מצאו הד אחד בלבותיהם. הם שמחו, לכאורה, על ההזדמנות, לשפוך איש בחיק רעהו את שיחו ומרי נפשו, כאלו העיקו עליהם הדברים הבלתי-מבוטאים: זה כמה וכמה. הזכרונות צפו כגלים ורצו איש לקראת רעהו. האחד סיים מה שהשני פתח. מלחמות-אוקטיבר, נפילת-פשמיסל בידי הרוסים, המצור, העליה על הרי הקרפטים, הנסיעות ללבוב — זה גן-העדן של תענוגים והמרגוע לנלחמים — אחר-כך הנסיעה מגליציה, השיבה לרוסיה, — כל המאורעות האלה עברו נגד עיניהם במהירות נפלאה.

יוסף, בהתפעלות המיוחדת לו, קרא:

— שמח אני מאד, כי נקרת לפני! זו היא כמעט הפעם הראשונה, אחרי יציאתי מגליציה, כי נפגש אני עם „גליצאי“.

— אם כן, אפשר שתלוני — ענה פריידין אשר התפעלות זו שאינה עשויה.

של בן-שיחתו התדבקה גם בו — עלי ללכת לבית-החולים, היום אני עומד על משמרתי בלילה. הדרך אינה קרובה ביותר, אבל אני אלך רגלי ונפטפט מעט. שניהם נפטרו במהרה מבני החבורה ויצאו.

אידה ויוסף נפטרו איש מרעהו מתוך חביבות כמכרים ישנים, והיא הביטה באותו המבט, המבטיח לגבר את כל „העולם הזה“ ומקפח בודאי שכרו „בעולם הבא“...

פריידין ויוסף יצאו החוצה, וכאלו נחפזו לגמור את השיחה, שבו תיפק להמשיכה.

— אמנם, היו מומנטים קשים בגליציה — ספר פריידין — אבל המומנטים ההם למדוני הרבה. זוכרני, הדבר היה אחרי נפילת פשמיסל... הדבר היה, כידוע לך, לפני חג הפסח. הייתי — אני והבריגדה שלנו — בעירה גליציאית קטנה. בבריגדה היתה „אורה ושמחה וששון ויקר“. כלנו היינו במעונו של הקומנדיר, שערך סעודה... השתיה היתה כדת. הקומנדיר והאופיצרים הלכו את גליציה. ומדדו את גלילותיה, בנוסח הידוע: „מואב סיר רחצי, על אדום אשליך נעלי“. ופתאום, כטוב לבו ביין, פנה אלי הקומנדיר ויאמר: „אתה בודאי תצטער על נפילת-פשמיסל, והדבר מובן, כי למה נרמה את עצמנו? הדבר הוא לא לטובתכם. גם פה בגליציה תעשה המלכות סדרים, כאשר תאהב. גם פה יהיה תחום-המושב בעד אחיך, אסור יהיה ליהודים לגור בלבוב, ובקרבת פשמיסל, ועוד... ועוד...“ קשה היה לי להשיב דבר-מה באותה שעה... חפצתי לאמר: „כן, מצטער אני“ אבל, כמובן, לא מצאתי די-אומץ בנפשי לעשות זאת; ובאמת הצטערתי באותה שעה, אבל לא על נפילת-המבצר, כי אם על מורך-רוחי... לבי המה ליהודי גליציה, שהתהלכו בעירה כמתים חיים, הרבה נטרפה דעתם עליהם, והרבה מתו מיגון, ואני לא מצאתי די גבורה בנפשי להשתתף יחד בצערם. אמנם, היו מומנטים, אשר השבתי, כי רק אז ישתחרר היהודי, אם ימצא עוז בנפשו לאמר: „את יעקב אהבתי ואת עשו שנאתי“...

— אמנם — קרא יוסף — יש שנדמה לי, כאלו כל המלחמה לא באה לעולם, אלא בשביל ישראל. יודע אני כי השקפה כזו ילדותית היא, מגוחכה, אבל קשה לי להשתחרר ממנה. רואה אני בכל מאורע חשוב שמתרחש רק את צדו האחד, את „הגון היהודי“ שבו, ונכון אני לחשוב אותו ל„אצבע אלהים“ של אל נקמות...

— השקפה זו — העיר פריידין — כמובן, יש בה הרבה מן התמימות, יש בה הרבה מהשקפת בני הדור הישן, שדורשים סמוכות בין המלחמה ופסוקי כתבי-הקדש. אבל גרעין אמת יש בה. אנו היהודים אופטימיסטים אנחנו לפי גיטתנו, אנו מאמינים כי יש „אלהים שופטים בארץ“, וגם במלחמה זו, באותה הערבוביה והאנדרלמוסיה המשונה, שבאה לעולם, הנני רואה, כמו שאתה אומר, אצבע אלהים... זה כמעט שתי שנים שאני במלחמה, ובתור רופא-גדוד עברו עלי הרפתקאות בלי-מספר, ובכל זאת הנני שבע-רצון, הנני שמח כמעט, כי נודמן לי להשתתף במלחמה. מעולם לא הרגשתי את החיים באופן אינטנסיבי

כמו עתה. הנני נכון לחשוף את זרועותי ולצאת בקרב, במלחמת-כפים. והידעת בשבילי מי? בשביל היהודים, בעד כבוד היהודים.

קמה דממה. האויר הקריר של ליל-תשרי הכניס עוז ועצמה בלב החברים המטיילים. היו „הימים הנוראים“, בעולם היתה מורגשה, כביכול, אימת יום הדין. היריות הקשות מעבר החזית הרעידו לפעמים את האויר, כאלו באו וזעזעו את האדם הישן, להחרידו, לנערו, ולקרוא אותו „לחשובה ולמעשים טובים“... — הדבר מוזר — אמר יוסף — בלי ספק זאת היא השפעת המלחמה. אני, למשל, מעולם לא הרגשתי את יהדותי באופן בולט וחזק כמו עתה, והדבר הזה מעורר בי הרהורים רעים. אני רואה את עצמי סגור ומסוגר בתוך עוגה צרה, ככלוא בתיבה, יהדותי מעיקה עלי, כביכול.

— זה לא אמת! — קרא פריידין — לא היהדות מעיקה עלינו אלא רגש-הפחדנות שבלבנו. אלמלי מצאת עוז בנפשך להבליט את עצמותך הבלטה גמורה, ולהראות את ישותך בכל תקפה, כי אז לא הרגשת שום מועקה. אני הנני יהודי והנני יכול להעיד על עצמי, כי יהדותי לא לחצה אותי מימי.

פריידין כמו נשתקע בזכרונות, ואחרי רגעים אחדים הוסיף:
— זוכרני מקרים כאלה, למשל, אשר אירע לי בתור רופא להפגש עם חילים יהודים שסרחו. לא אכחד, מתחלה היה הדבר קשה לי מאד. כמעט שהתביישתי להביט בפניהם, כאלו חטאתי יחד עמהם. קשה היה, למשל, לדבר על אודותם עם הקומנדיר והאופיצרים; אולם גם את „הקשר הגורדי“ הזה נתקתי בחדא מחתא... רגש הערבות הוא חרפה וכלמה לאדם החפשי... רגש זה הוא ירושת-הגלות ואחת המתנות הטובות, שימי-הבינים הנחילו אותנו. זהו, אמנם, רגש קשה, אבל היהודי האינטליגנטי מחויב להשתחרר מן הרגש הזה... זוכרני מקרה אחד, שנחרת במוחי. הדבר אירע בגדודי. חיל יהודי אחד נידון למיתה ע"י יריה, על ש„עשה מום“ לעצמו כדי להשתחרר מעבודת-הצבא, ואותי — כנראה, חפץ הקומנדיר להרעימני בגלל „חופש דעותי“, שהרי גם רופאים נוצרים היו בגדודנו — אותי, כאמור, שלח להיות עד-ראיה לפסק-הדין. כנהוג לפי חוקי-הצבא... זה היה מחזה קשה, אבל אני קימתי את פקודתי... אותי, אגב, הזמינו גם למשפט, להיות מתורגמן, כי המעשה שהיה כך היה: החיל הובא אל „האוקלדוק“ עם פצע חשוד ברגלו, בדקו ומצאו בכיסו כלי-הזאה ואיזה נוזל. הוא נמסר לדין. אגב, מצאו במכתבי — מכתב מכלתו, שבו היא כותבת בין יתר דבריה לאמר „עשה בך מום“. אותי הזמינו לתרגם את הדברים רוסית... תרגמתי, כמובן... החיל הודה לבסוף בעצמו, כי עשה מה שעשה, ופסק הדין יצא אל הפועל... קשה היה לי הדבר הזה, ואני אמרתי אז לעצמי: חפשי אני לגבי היהודים ולגבי הגוים... הרותי האישית היא למעלה מכל דבר... היהודי שסרח יענש די חטאתו... פסק-הדין היה קשה, אבל הלא השעה שעת מלחמה.

— מקנא אני בך בגלל שלמות רוחך — אמר יוסף.
פניו של פריידין נתאדמו, והוא הוסיף בהרימו את קולו:

— זו היא הפעם הראשונה, שאנו היהודים יצאנו על במת־העולם בתור עם, ובאנו במגע עם שאר האומות, במגע קרוב, כי המלחמה, בה בשעה שהיא מרחיקה, הרי היא גם מקריבה את העמים זה לזה. ועלינו להבליט את עצמתנו, עלינו להסיר כל רגש פחדנות מן הלב, להטהר ולהצדק. אנו חיבים. זוכרני עוד מאורע אחד. הדבר היה לרגלי יציאתה של איטליה למלחמה. הקומנדר שלנו הזמין לסעודה את כל האופיצרים לחוג את חג השתתפותה של בעלת־הברית החדשה. גם אנו הרופאים היינו בין המטובים. כל אחד ואחד מצא לנחוץ לשאת את כוסו לכבוד איטליה, להלל, לשבח ולפאר ולרומם את מלכה ואת צבאותיה, ועוד ועוד, כנהוג, הכל שתו ונאמו, נאמו ושתו, ובתוכם גם חברי הרופאים. אני פרשתי ולא שתיתי. וישאלני הקומנדר: פריידין, מדוע לא תשתה? ואומר: הרשני נא, אדוני הקומנדר, לדבר דברים אחרים. ויאמר: דבר, ואקום ואומר: אדוני, יותר משלשים שנה היתה איטליה בעלת־בריתה של גרמניה ואוסטריה, ועתה, בשעת־צרה, הפרה את בריתה וחבגד בהן. אמנם, מודה אני: הדבר הוא לטובתנו, אבל עלינו לקבל את הדבר הזה בשתיקה, בדומיה, כי לשותות לכבוד הבגידה — ולכנות את הדבר בשם אחר לא אוכל — אינו מן הנימוס, לפי דעתי. הבגידה היא מעשה מגונה, ולכבדה בשתייה לא אוכל... גמרתי. קמה דומיה. השתיקה היתה קשה לי מאד: הרגשתי, כי היא מדכאה אותי, אבל עמדתי בנסיון... הדבר עבר בשלום. והדבר היה ממש באותם הימים, שאותנו היהודים האשימו בעון־בגידה ובעוד עלילות כאלה... אבל, אני אמרתי לעצמי בצאתי למלחמה: אם נגזרה עלי ליהרג, אהרג לכל הפחות על קדוש היושר והאמת...

פריידין נשתחק, ואחרי רגע אמר בבת־צחוק:

— אגלה לך סוד קטן. הקומנדר והאופיצרים אהבו אותי בגלל מדתי — אהבת האמת — וכבדוני... והרי לפניך אות: הנני עומד לעזוב עתה את הגרוד, והאופיצרים מתכוננים לחוג את פרידתי ומאחורי־הקלעים נודע לי, כי הם רוצים להגיש לי לזכרון שעין־זהב...

— נפלא, נפלא הדבר! — קרא יוסף.

אך פתאם חשכו עיני יוסף מראות ורגליו מעדו לנפול. סמוך להם, על המדרכה, בקרבת בית החולים, ששם עמד פריידין, עברו שני זוגות: אופיצר עם נערה, שנים שנים בשורה. הראשונה היתה סוניה. הוא הכיר אותה; תכף וגם היא, כנראה, הכירה אותו ותסב את עיניה. יוסף עמד כמכה־רעם. הוא היה נכון לקפוץ לקראתה, לאחוזו בה ולשאת אותה הלאה, הלאה... הוא הבליג על התרגשותו ונפטר מחברו.

— מה זה היה לך? — שאלהו פריידין מתוך תמיהה ובת־צחוק. — התקנא בהם? אין זה כדאי!

יוסף לא הלך הביתה. זמן רב עמד על מקומו והביט אחרי סוניה. שהלכה והתרחקה... לבו היה שוחת דם. הוא אוהב את הנערה הזאת... היא כבשה אותו ושעבדה אותו לעבד לה. הוא גם לא כעס עליה, על שהיא מטילת עם אופיצרים. נכון היה למחול ולסלוח לה הכל...

יוסף ידע היטב את טיבן של הנערות גם פה בעירו. במשך ימי ישיבתו הקצרה הספיק כבר להתודע אל רבות מהן, לבוא אתן ביחוסים קרובים, ולא מצא בהן כמעט אף פעם לא מלחמה ארוכה ביותר עם היצר, לא פקפוק או חששות אחרים, וכשם שלא היה הראשון אצלן, כך – היה בטוח – לא יהיה גם האחרון. עם רבות נפגש אחר-כך, סח אתן בפשטות – ואף אחת מהן לא השאירה בלבו שום רגש חזק או אפילו תשוקה יתרה של פגישה שניה, וכל אלה העלמות לא היו מאותן שאומנותן בכך, כי אם סתם נערות, שהרוח של קלות-דעת, של התאוה הגסה, של ירידת-המוסר וההפקר – שמלא את כל חללי-האוויר בימי המלחמה – אחזה גם בהן.

הוא ידע והרגיש, כי גם סוגיה היא אחת מאלה, אבל כל ההוכחות לא הועילו; יוסף הרגיש כי איזה שכרון תקף אותו, כי יש רק מפלט אחד מן הסכנה, והיא הזמנוסה... מזו נעשה צר מהכיל איזו מחשבה, הוא זכר את הרגע שגיש את סוגיה בלויית האופיצרים, כשמחו נתבלבל ולבו קרוב היה להתפלץ, הוא זכר את ההעויה, שרחפה על פני פריידין, שחשבו ודאי למושגע, והוא הבין, כי נערה זו עקרה את לבו מחזהו, לוחצת היא אותו בידיה, באגרופיה, וממנה יצא משפטו: אם להשליכו לכלבים לטרף או לפחת בו רוח-חיים שיגדל...

ה.

קליפות-הערמונים המנופצות והעלים הצהובים היו זרועים על שבילי הגן. לפעמים נשגה רוח בהזקה, וצוד קליפות-ערמונים ועלים בודדים נפלו על הקרקע. יוסף התהלך יחידי. היו בגן הרבה טיילים. מלבד הטיילים התמידיים נוסף הפעם עוד מין חדש: הם המתפללים, שענו את נפשם כל היום, בצום ותפלה ובאו הנה לנוח מעט, לשאוף רוח אחרי תפלת-מוסף ולהחליף כח לתפלת-נעילה. יוסף התהלך בלי מטרה קבועה, אבל חפצו היה ברור לו ובלבו בערה התוחלת, אולי יפגוש כאן את סוגיה. זכרונות הילדות התרוצצו בלבו, זוכר הוא: הדבר היה ביום הכפורים, כשהתעוררה בו בפעם הראשונה בימי חייו תאות-המין. אז התחיל מרגיש בפעם הראשונה הרגשות זרות, נעימות ומענות, שלא ידע אותן עד היום ההוא. אז התעוררה בלבו בפעם הראשונה הכרת-החטא. הוא היה כבן ארבע עשרה שנה, בבית-הוריו היתה משמשת בתור שפחה „גויה” יפה, שפעלה עליו פעולה עצומה, ובמבטיה החודרים, שירתה אליו, היתה מכניסה בו מאויים חדשים, בלתי-ידועים. היא משכה ודחתה אותו בבת אחת. פעם אחת – הדבר היה בעשרת ימי תשובה – היא יצאה מחדר-הבשול להביא מזון לעופות המזומנים ל„כפרה”, והוא המתין בכונה בפרוודור, כדי שתלך תחלה ולא יפגש בה בצאתו על המעלות. והנה – מעשה שטן – היא שבה דוקא בשעה שיצא ונתקלה בו בכונה בפתח הדלת, חום גופה – היא היתה לבושה רק שמלה בלבד – הצית אותו, וכמעט שהלשה דעתו. מן היום ההוא אבדה מנוחת-נפשו. הוא ידע, כי חטא. ביום הכפורים צם והתפלל בכונה. הוא זכר

עוד: אחרי תפלת-מוסף אמר לו אביו, כי ילך הביתה לישון מעט, והוא, כאלו חכה רק לרשיון זה, רץ הביתה ושכב על מטתו. פתאם הרגיש בצעדים מתקרבים. הוא שמע קול לחש: זו היתה המשרתת עם בת-השוער, שנכנסו בלעס לחדרו. הוא עצם את עיניו והעמיד פניו כישן; אבל לא יכלה להרדם, ושב לבית-הכנסת... חצי-אפל היה בבית-הכנסת. נרות-הדונג דלקו והחלו לדעך. פני המתפללים היו כדונג. הקהל גמר את פסוקי-התהלים האחרונים והחזן התקין את עצמו לתפלת נעילה. הנערים סבבו את החזן ואת המשוררים, אבל הפעם נפקד מקומו בין הנערים...

עתה חלף הקסם, בטלה האמונה, נעקרה מן הלב יראת-החטא התמימה, אך נשארו איזו געגועים בלתי-ברורים לשלמות הרוח והנשמה. יש שתתעורר לפעמים בתוך תוכה של הנפש תשוקה עזה לטהר את עצמו ואת כל העולם כלו; — ותשוקה כזו הרגיש גם עתה. מי יודע, אם לא שקר בפי אלה, שמרגנים אחרי סוניה, כי נערה משחתה ורודפת-תענוגים היא? מי יודע, איה? האפשר הדבר, כי היא מתפללת עתה בבית-הכנסת? הוא היה נותן את חצי-חייו, לו היה כדבר הזה! סוניה, שעומדת בבית-הכנסת ומתפללת מתוך הסדור ו אפילו, אם לא תבין את פרוש המלות!... אדרבא, הדבר הזה היה מגדיל עוד את חנה... השפתים נעות, אינן יודעות מה שמוציאות והלב בוכה במסתרים... סוניה חוזרת בתשובה! יוסף לא הרגיש, כי מחשבה זו נתנה לו פתאם כנפים, והוא רץ כמעט בגן... מי יודע מה שממריץ אותה ללכת עם האופיצרים? אולי רק לשם טיול... השעמום בעיר גדול, ומה תעשה נערה יפה כמוה?.. אולי יש, בכלל, בכל אותה הנטיה, שנערות שכמותה מרגישות לאנשי-הצבא, רק אותו החפץ הגלותי-היהודי, להתכבד בקרבתם של גוים? אולי נערה טהורה היא... מן המחשבות האלה העירה את יוסף ידו של פריידין, שטפח לו על כתפו. — שלום, מה נפלו פניך? התזכור את דברי המשורר היינה:

Noch ist Polen nicht verloren,
Unsere Frauen tun gebären,
Unsere Mädchen tun desselbe.

— אמנם, יפה כונת! — אמר יוסף — על אדות הנערות חשבת. — אם כן הבה נטיל. נסתכל גם אנו בהם מעט. עוד שעה שלמה מותר לנו לחטוא, ואחר-כך נתפלל תפלת נעילה ונאמר: „על חטא שחטאנו לפניך במראית עיניך“. פריידין לוח את דבריו האחרונים בנגון המקובל, ושלב את ידו בזרוע חברו.

— ואתה לא שכחת עדיין את הנגון הזה? — שאל יוסף.
— כיצד? לשכוח? הלא זה עתה אני שב מבית-הכנסת, זה עתה שמעתיו, ואיך אשכחנו?
— ובכן, התפללת? — השתומם יוסף.
— התפללתי וגם צמתין — ענה פריידין בפשטות.
— אשריך וטוב לך! — קרא יוסף בהתפעלות.

— האשר איננו כל כך גדול — התלוצץ פריידין.
 — אשריך וטוב לך! — שנה יוסף — אני לא כן עמדי. מרגיש אני, כי
 יש בי איזה דבר מסבל הירושה, והדבר הזה מעיק עלי. למשל, הלא אני
 „בשר ודם“ חוטא ופושע, כאחד הצעירים; אבל בשעה שאני מחבק בזרועותי
 אשה יהודית, נשואה או פנויה, לא אוכל להשתחרר מן הרעיון: „אשה
 עבריה אינה צריכה לפרוץ את גדר-המוסר“.

— הדבר אינו נכון — אמר פריידין — וכי אין האשה העבריה בת-חיה
 כשאר אחיותיה? מדוע חיבת היא בשמירת הצניעות יותר מן הנוצרות?..
 אין זה נכון! בכלל, אני לך בתור רופא — הוסיף פריידין — אם אתה אשם
 באיזה דבר, הוה מאשים את עצמך, אבל לא את היהודי שבך. היהדות אינה
 מחלה, היהדות אינה התחיבות, אינה שטר-חוב, שצריכים לפרוע אותו.
 — הבה נצא מן הגן, נלך על המדרכה — פנה פתאם יוסף אל פריידין.
 הוא ראה שם חבורת נערות ואופיצרים וביניהם גם סוניה.
 — הבה! — הסכים פריידין, בהציצו על חברו בבת-צחוק — רואה אני
 לאן תחפוץ, בן-אדם! כזבוב מסביב לשהבת!..

סוניה היתה לבושה בגדי-סתו. האויר הקריר מעט האדים את לחייה.
 היא צחקה, בכבשה את ראשה בקרקע, כאלו חפצה לכבוש את יצר-הצחוק.
 אחד האופיצרים, שמלא, כנראה, תפקיד של „בדחן“ החבורה, דבר בקול
 רם והכל צחקו...

— התדע את הנערה הזאת? — לא יכל יוסף להתאפק משאול את פריידין.
 — יודע אני אותה ואת כל החבורה! — אמר פריידין.
 — מנין לך? — הוציא יוסף, כמעט בלחש, כאלו לחץ דבר-מה את גרונו.
 — אנו הרופאים יודעים לפעמים יותר ממה שאנו רוצים לדעת — אמר
 פריידין — אבל, אין כדאי לדבר...

— מה? היא פנתה אליך בתור חולה? — התגבר יוסף לשאול.
 — אין אני מדבר עליה כעל פרט — השתמט פריידין מתשובה ברורה —
 מדבר אני על הכלל... לא אחת ושתיים נקראתי פה אל נערות קטנות,
 כבנות ט"ז ולא יותר, לתקן את השגיאות, שעשו בהן המילדות...
 — מה? אתה צוחק? — קרא יוסף.
 — נחדל מזה! — אמר פריידין — הלא יום-הכפורים היום! — הוסיף בצהוק.
 — הבה נכנס לבית-הכנסת, שעת-נעילה הגיעה! — פנה אל יוסף.
 אך יוסף לא שמע את דבריו ולא שעה להצעתו.

ו.

יוסף החליט לכתוב אל סוניה. הוא ידע, כי בדבר שפתים לא יעלה
 בידו לשפוך את לבו.
 יוסף לא אהב צד עתה. האהבה לא היתה לו עד עתה אלא מין געגועים
 חרישים, יסורי נפש דקים-דקים. האהבה הטורפת, הזבה דם, המנצחת והמנוצחת

היתה זרה לרוחו, יוסף חי רק על הרשמים, שהיה מקבל, וניזון מההרגשות שהולידו, והרשמים וההרגשות היו משתנים חליפות. אהבתו את סוניה היתה טהורה מן התאוה הגסה: יותר משחמד את גופה, אהב את נשמתה. סוניה היתה לו הסמל והתמצית של כל הנערות שפגש עד היום הזה. היא היתה לו חידה חיה, שלחכה את דמו בלשונות-אש, שנקרה במוחו במסמרות-ברזל. סוניה לא היתה לו, משאת-נפש המבוקשה, המקווה, חלום-הנוער, הטובה בנשים: יוסף לא האמין בכל אלה. אבל הוא חפץ לכבוש את גופה של סוניה יחד עם נשמתה. אפשר שהאגוז נכוב, אך הוא רוצה לפצח אותו בעצמו, כדי לפתור את החידה, כדי להרוס את הצלם, שמוליד מרחוק את האילוניה. היו ימים, שיוסף לא פגש את סוניה, לא שמע על אדוניה מאומה, ובאותם הימים היה רוחו שלו ושקט. כמעט שנשכחה אז סוניה מלבו, – אבל די היה לו לפגוש אותה ברחוב, או לשמוע דבר-מה על אדוניה, וכחול-הרוח היה משתקע בשגעונו, מתענה, מסתגף, ונכון לשכוח את הכל, לותר על הכל, ובלבד שיעלה בידו לכבוש אותה. יוסף הרגיש, כי לחזור אחרי סוניה, לדבר על לבה, לפתוחה, בקיצור, לנהוג בה את המנהג הרגיל, שנהג באחרות – דבר זה הוא למעלה מכחותיו. את סוניה עליו לכבוש בבת אחת, בחדא מחתא... מלה מפיה שלא כהוגן, שלא כרצונו, תוכל להעבירו על דעתו. כתינוק שחפץ לעמוד על טיבו של כלי-זמר ואינו מסתפק ואינו מאמין במה שאומרים לו ובקצרות-רוח ובעקשנות הוא רוצה לעמוד על סוד הזמר על-פי דרכו, – כן חפץ יוסף להשיג את סוניה ולמשול בה במאמר אחד. הוא כתב ומחק, מחק וכתב, בלי מצוא את המלים ואת הבטויים הנכונים. הוא חפץ לתאר במכתב את עצמו, את נעגועיו אליה, אבל כל מה שכתב נראה בעיניו בנלי ו"חולין" ביותר. אומרים, כי כל ה"נאהבים" רואים את עצמם כאלו הם המציאו את האהבה בפעם הראשונה. יוסף לא כן הרגיש. הוא חפץ לשאול את סוניה, אם מצאה היא את האהבה המבוקשה, אותה האהבה הגדולה, שאליה שואפים כל הבריות, כל החי והנברא בצלם, אותה האהבה, שהיא סוד כל היצירה בעולם. לפי דעתו, לא היתה האהבה הזאת במציאות בין איש ואשה, ונפשו ערגה לדעת, אם מצאה היא, סוניה, אהבה כזו? הוא לא יכל להניח אף רגע, כי סוניה אולי אינה מבקשת כלל וכלל את האהבה הזאת... ואם היא מאושרה – יוסף חשב אותה למאושרה, ודבר זה הדאיבו – הלא מצאה, בלי ספק, אותה האהבה! והוא הוא, יוסף, שבקש אותה כל ימיו ולא מצא, הרגיש את עצמו נעלב ואמלל... מדוע מתרועעה סוניה עם האופיצרים? איזה ענין מצאה אצלם? כלום קשורה היא אל אחד מהם, או היא אוהבת אותם כלם? האם ממלא האחד מה שחסר השני? ומה הן התביעות שהיא דורשת בכלל? ואולם בשעה זו שהרצה את דבריו במכתב, היה קול שני מדבר בלבו, כי סוניה זו, שהוא כותב אליה, אינה אלא בדמיונו, וכי סוניה האמתית, המטילת, החיה, המתנועעת, היא אחרת, אחרת לגמרי! אבל כאן באה לעזרת, אהבתו אותה תשוקת-הגוף החזקה, שורקת ספת-רעל במוחו של הגבר ומשטשטת את הגבולים בין המציאות והדמיון. לפניו רחפו עיניה השחורות של סוניה, המלאות תוגה, שפתותיה האדומות, הקטנות, הפתוחות לחצאין, כאלו הוציאו איוו מלה,

והמלה נחנטה, נתגבשה מסביב להן ואינה נותנת לפה להסגר. הוא חפץ לחסום את פיה בשפתי, לגזול מלה זו, לגנוז אותה... לפניו רחף צואריה העגול עם כתפיה המוצקות, שהיו חשופות מבעד לשמלתה תמיד, והוא היה בטוח, כי גוף כזה לא חבק עוד מימיו.

ופתאם פלח את מוחו רעיון חדש בזריזות קרע לרסיסים את פסת-הניר הזרועה אותיות כרמון... לא! לא על-ידי מכתב, לא על-ידי דברים! סוגיה תהיה שלו! ליוסף היו לפעמים הרגשות כאלה, שחש בהן מעין, נבואה לעתיד, וזו נתקיימה כל פעם. יוסף לא ידע מעולם, מאין באו ההרגשות האלה, אבל הוא האמין בהן. סוגיה תהיה שלו!... סוגיה אוהבת אותו!

יוסף קם ממקומו מתוך התרגשות, כאלו ה"נבואה" שנצנצה בו פתאם, קראה לו: קום, עמוד על רגליך! — והנה אידה לנגד עיניו!
— כנראה לא הכית לי!

יוסף לא הרגיש בכניסתה של אידה. היא פתחה את הדלת בזהירות, כמתגנבת, ובראותה כי יוסף לא שעה אליה, התקרבה על בהונות רגליה אל השלחן, ותעמד.

— הו, אידה היקרה! — קרא יוסף — כיצד באת ואני לא הרגשתי?

— כמלאך-אלהים ירדתי — ענתה אידה — הלא ידעת, כשהילדים לומדים בשקידה, בא מלאך ונותן להם מתנות. ואתה כתבת בשקידה, וגם קרעת בשקידה, ועל כן באתי.

— אמנם, אמנם — אמר יוסף בהתאדמו — כתבתי וגם קרעתי... ועתה נשב, נשחה תה, נאכל פת ערבית, ואת, יקירה, השליכי מעליך את כובעך, את מעילך...

הוא עזר לה להסיר את כובעה ואת הז'קט שלה.

— שבי, שבי על הדרגש, סמוך לי — הפציר בה — הכסאות שבורים ופגומים, בשבתי על הדרגש בבית חברתך התודענו זה לזה, ועל גבי הדרגש נמשיך את התודעותנו... ובכן...

— ובכן, — פתחה אידה — אני אספר לך את אשר עבר עלי... אמנם, את הכל אינני זוכרת, אבל מה שישים הזכרון בפי, איתו אספר לך...

— כיצד באת הנה? — שאל יוסף — בעלך איהו?

— המעשה שהיה כך היה — פתחה אידה בהסתדרה על גבי הדרגש — בפעם הראשונה לכדו הגרמנים את עירנו בל"י-קרב. צבאותינו נסוגו אחור, בלי שידענו דבר, ובבקר לא-עבות אחד התעוררנו והנה החילים הגרמניים מטילים בעיר. כנראה, הלך הצבא הגרמני סחור סחור כדרכו תמיד, ולקח את כל שטח המקום במצודתו. החילים עלו בבתים, באו בחנויות, ולקחו את כל אשר מצא חן בעיניהם, וכעבור שלשת ימים עזבו את העיר. הפעם, אמנם, היה הקרב לא רחוק מעירתנו וגם כדורים נפלו בשוק, החנויות היו סגורות והתושבים הסתתרו במרתפים, בשדות וביערים. קצרו שפתי מספר לך את כל התלאות אשר מצאנו! והנה באו הקוזקים! ראשית כל, האשימו את אחד מבעלי-הבתים היותר חשובים כי הרג את אחד מהם... מצאו קוזק חלל, מדדו ומצאו, כי נפל בקרבת בית

יהודי, ודבר זה היה די, כדי להאשים ברצח את בעל-הבית, לשוא היו כל ההוכחות והעדות, כי בית היהודי היה סגור ומסוגר, וכי היהודי הסתתר כל העת במרתף—לא הועיל דבר. סחבו את היהודי, ענו אותו, הכוהו, הביאוהו אל הקומנדנטן, ממנו אל שר-המחוז, ואלמלא עדותו של הכהן הנוצרי, כי נקי הוא וידיו לא שפכו את הדם, בודאי נתלה. אז שפכו הקוזקים את חמתם על כל התושבים. בלי דין ובלוי דיין, חמסו וגזלו כיד אומנותם הטובה עליהם; כמובן, יראנו להשאר בעירה. בין-ךך ובין-ךך נתפשטו שמועות, כי כל היהודים שבפלך קובנה עומדים להגרש, ואז החלטנו שלא להמתין עד שיגרשונו ונצא ברצוננו הטוב... אתה שומע, ידידי? כמדומני, אינך שומע מאומה, כי ממשמש אתה בשערות-ראשי... את כל המחטים הוצאת מראשי!... הוי, קונדס! השיבה לי את המחטים...

— שומע אני, שומע אני; — אמר יוסף— הוי, ילדה קטנה, נבראת לתענוגות וצרות נפלו בהלךך...

— לתענוגות! יפה אמרת— הוציאה האשה מפיה מתוך הרהור— הוי, לו ידעת, מה טוב היה הלקי בשבתי בעירתי יחד עם בעלי... הוא אהב אותי אהבה בלי מצרים ומה שבקשו עיני לא אצל ממני... הוי, זוכרת אני: הדבר היה כבר בדרך גלותנו. מסענו היה נעצר לא על יד התחנה, כנהוג, אלא רחוק, רחוק ממנה, על-פני השדה. הדבר היה בכסלו... הקור היה גדול. כל היום היינו סגורים ומסוגרים בעגלות, להשיג דבר-מה לאכול או לשתות היה מן הנמנע. על התחנות לא אבו למכור לנו מאומה, כי הלא בוגדים אנו... זוכרת אני: עצבי היו מתוחים עד למדה שאין למעלה הימנה. לא אכלתי ולא שתיתי, כי לא יכלתי לטעום מאומה. הרגשתי מרירות בפי, ופתאם נדמה לי, כי לו השגתי שוקולדה, כי עתה אכלתי בחפץ לב... וכי מה אתה סבור? בעלי לבש תכף את אדרתו, קפץ מן העגלה וירץ העירה לקנות לי שוקולדה... הוי, הוי!— קראה האשה— מדי זכרי את הדבר, רוצה אני לבכות... בעלי יצא... חכיתי שעה, שתים, שלש והוא לא שב... דמיתי, כי אצא מדעתי, ופתאם והנה... תוכל לשער לך את פחדי: בעלי בא ועל פניו תחבושת. היחפים זרקו אבנים בכל יהודי, שיצא מן המסע, ואבן אחת פגעה בפני בעלי... אלי... אלי! מנין היה לי הכח לשאת את כל אלה?! ווירסטה שלמה רץ בעלי ברחובות העיר, בפנים זבידס, עד שמצא בית-חולים ושם הבילו את פצעיו.

— לא לשוא אהב אותך בעלך!— אמר יוסף— הלא אשה נחמדה את, מאין כמורך! קטנה ומהירה, קלה וגמישה... שניך בודאי כשני כלב קטן... שנים כאלה אוהבות לנשוך...

יוסף אחז את ראשה ובתאוה לחץ את פיה אל פיו. שפתותיהם התלכדו.

— לו ישבתי אצלך שלשה ימים רצופים ושלשה לילות, כי גם אז לא ספרתי לך אף מקצת צרותי— פתחה שוב אידה— שער נא: הננו יושבים במסע צפופים ודחוקים, ממש כדגים מלוחים... האויר מחניק, ולפתוח את הדלתות— מן הנמנע, כי הרוח מכבה את הנרות. וכאלו בכדי להגדיש את סאת צרותינו,

צרפו לנו עוד כנופיה של גולים. אלה היו יושבי „מושב-זקנים” באיזו עירה קטנה; זקנים וזקנות, חרשים ואלמים ובעלי-מום מכל המינים. הצחנה היתה עד להחנק... והנה הלילה בא... הוי, הוי! לעולם לא אשכח את הדבר. תודות לשכני הטובים, שחמלו עלי – בעלי כבר אבד ממני: על לבו עלה לנסוע לירלנה, לפדות את מעט הסחורה, ונשאר שם – ובכן תודות לשכני, היה לי עוד מצע לסמוך עליו את ראשי. אבל בלילה צנחתי מעל מצעי. כיצד נפלתי, לא אזכר... הייתי עיפה וכל הלילה שכבתי שרועה על הרצפה... תוכל לשער לך את מצבי, כשהעירוני בבקר משנתי יללות ובכיות. אחד הגברים קפץ ויקחני בזרועותיו. אני הייתי כנדהמה. ומה היה? הזקן, שנפלתי עליו בלילה, מת, ואני שכבתי על ברמינגן כל הלילה... הוי, גם עתה בזכרי את הדבר הזה תאחזני פלצות... איך זה עצרתי כח לשאת כל זה?...

— חדלי, חדלי מספר! הדבר קשה לך! — אמר יוסף — נדבר על-אדות

ענינים אחרים...

— ענינים אחרים! — חקתה האשה את קולו מתוך קנתור, כביכול, ומרטה את זרוע-ידו, ששבלה את צוארה... דמיתי, כי תשמע את דברי וכי תשים לב אלי, ואתה אינך שומע כלל וכלל... לא, לא אשוב עוד ולא אבוא אליך יותר... — ובעלך נשאר בויילנה? — שאל יוסף — ואין לך כל ידיעה ממנו?

— לא מאומה, אפילו „עט-טבול” אין, כמו שאומרים! מי יודע, איהו? הוא מתהלך עתה בודאי ברחובות או יושב בסכה, כי הלא ליל-סכות היום... — ואני לא ידעתי כלל! — אמר יוסף — ובכן, יומא-טבא!

— בודאי! בעד בעלי היום — „זמן שמחתנו” — צוחקה אידה — אומרים, כי סכות הוא זמן שמחתנו לגברים, יען כי יושבים הם בסכות בלי נשיהם. והוא בגפו שנה זו... אַח, הרף, יקירי! הלא אינני לולב, כי תטלטל אותי, עוד מעט ואצנח מן הדרגש...

הלבנה היתה במלואה. לילות כאלה יפים הם „נאהבים”. יפה הלבנה לאהבה וגם לטיסת האוירופלנים, אחרי שורה ארוכה של ימי-גשמים וימי-סותו אפורים ומלאי מרה-שחורה באו ימים טובים ולילות בהירים; אבל האויב ידע להפוך את הברכה לקללה, ובלילות הבהירים שלח העירה את מלאכי-האוויר הרעים שלו.

— הוי, חביבי, אני יראה — קראה אידה — אתה גר בדיוטה העליונה והפצצות תוכלנה לנפול במעונך.

— אל תיראי, אל תפחדי!

— איני יראה את המות, אבל יראה אני, פן תפגע הפצצה ברגלי או בידי ואהיה לבעלת-מום... מי יאהבני או? הלא גם על בעלי אהיה שנואה... הבה, נרד אל הפרוזדור... שם אין הסכנה גדולה כל-כך.

— אף אני איני ירא מפני המות — אמר יוסף — אבל ירא אני מפני דבת הבריות. שערי לך, יקירה, מחר תתפשט שמועה בעיר, כי בבית פלוני אלמוני מצאו שני חללים, שנהרגו ע"י פצצה, ועל-פי התעודות יודע, כי זה

הוא יוסף גולדין ואידה ניימן, והגויות המתות היו שלובות יחד... הלא זה יהיה סקנדל נורא!...

— הוי! אמת בפין, ואני לא העליתי כלי דבר זה על לבי — אמרה אידה — שער לך, מה יאמר בעלי, כשתגיע אליו השמועה הזאת? הלא אחרי המלחמה יורם המסך ויודע כל מה שנעשה מאחורי הקלעים... הלא גם זכרי יהיה מחולל בעיניו...

— מי יודע, אולי לא טוב הוא ממך. אולי מרחף עתה על עיר וילנה ואירופלן רוסי וזורק פצצות... ומחשבות כאלה עולות גם על לבו ברגע זה... — אמנם, זו היא הנחמה היחידה! — ואולם הוי! אלי... אלי!... הבה נלך מזה... הלא שומע אתה... קול היריות הולך וחזק... שומעה אני את משק האירופלן ממעל לבית... נלך, נצא...

— לא כדאי! שמא תפגשי מכרים בפרוודור... הלא השעה מאוחרת... — הוי, מה נורא! אני לא אבוא עוד אליך לעת-ערב... הנני נודרה נדר: שמעני, אם יצילני ה' מן הפצצות בלילה זה, לא אוסיף לבוא עוד אליך לעת-ערב... לא... לא...

הבקר האיר. בעיר מנוחה שלמה. אידה כלתה לְכִשׁוֹת את התלבושת שלה, חבשה לראשה מגבעתה ארוכת-הכנף, ובהושיטה את ידה ליוסף לפרידה אמרה: — הוי, חביבי, אל תעצרני!

היא יצאה וכעבור רגע שבה, ובאחזה בידה את כף המנעול אמרה: — הפצתי לאמר לך, כי בנוגע לנדרי, אשר נדרתי, אקיימנו... התשמע? ... זבכך להתראות...

— אידה — פנה אליה יוסף — הגידי, התדעי פה עלמה ושמה סוניה צינמן... — לא אדע! ענתה אידה ונסתלקה.

לא הספיק עוד להתנדף ריח-התמרוקים החריף, שהשאירה אידה בחדר, והנה אורחים בלתי-צפויים באו אל יוסף.

זו היתה ז'ניצ'קא, שבאה בלויית סגן-השמש. — הוא לא ידע איפה אתה גר — אמרה ז'ניצ'קא בכניסתה, ברמזה על סגן-השמש — ועל כן הלכתי להראות לך את דירתך. אבא שלח לך את האתרוג לברך עלינו.

אמנם, ברוך הבטיח את הדבר ליוסף, אבל יוסף חשב זאת להלצה. סגן-השמש השתפק לפני יוסף בזרם מליצות והקדמות. — כשהיה אביך גר בעירונו, ידעתי גם ידעתי היטב את מעונכם, שהיה תמיד פתוח לפני. זוכר אני את מעלתך כשהיית עוד נער קטן — ותוך-כדי דבור הסתכל בפני יוסף, אם אינו כועס על הערתו זאת...

אבל יוסף, אדרבא, היה שמת. הוא טפח על כתפיו מתוך חביבות ויאמר: — גם אנכי זוכר אותך! כאלו ראיתך אתמול. כמעט שלא נשתנית. אפילו אופן דבורך הוא כמו שהיה.

— האין זאת? — צחקה ז'ניצ'קא — הוא מתבל את דבריו במלים גרמניות, כנראה, לשם נוי...

יבאחזה ביד השמש, הוסיפה:

— התראה? הלא אמרתי לך!

— ואת, ז'ניצ'קא, לא חסת על טרחתך להראות לו את מעוניי זכית במצוה.

יוסף לקח בידו את האתרוג ואת הלולב ובהתאדמו אמר:

— שכחתי כבר, כיצד אוחזים, מה בימין ומה בשמאל...

— הו, הו... איך לא תתביש — צחקה ז'ניצ'קא — הלא גם מוניה יודע...

סגן-השמש נגש בדחילו ורהימו אל יוסף, כוון בידיו את האתרוג ואת

הלולב והראה על הברכות, שהכין בסדור תחלה.

— הנך כמו שהיית — צחק יוסף — אותו בעל-החנף מימיקדם...

— וגם זו אמת! — אשרה הנערה בצחוק — התראה, ר' מנדלי, אמרתי

בעל-חנף אתה!

ר' מנדלי זה היה כבר למעלה מחמשים, אך בעיניו המלאות חיים

והתנועה היה בוער ניצוץ-הנוער והפקחות, והבריות היו מרננים אחריו, כי

למרות משרתו הפחותה עלתה בידו לצבור סכום הגון, הודות לכשרונו המצויין

לצאת ידי כל הבריות.

— הנני מברך אותך בשנה טובה ומוצלחת. הלאי שבשנה הבאה תזכה

לברך על האתרוג בבית הורייך. הלאי שיבא סוף למלחמה, ויהי קץ לכל פורענות...

יוסף זכר את דבר האירופלנים של הלילה ושאל:

— והפצצות לא הזיקו לאיש?

— הפעם לא זרק... משום כבוד יום-טוב — צחק השמש — הוא חמל

עלינו... רצה להוכח, כנראה, אם יש סכות בעיר. ועתה סלח לי, עלי למהר,

האתרוג יחיד הוא בעירנו... שלום!

— ואת, ז'ניצ'קא, למה את נחפזה? — שאל יוסף, באחזו בידי הנערה —

הלא שעתך פנויה! שבי אצלי מעט.

היא היתה לבושה בגדי-הג. על ראשה מטפת אדומה-ברודה עם זנב

ארוך, שירד על שכמה, ותלתלי שערותיה הציצו מבעד שולי המטפת על מצחה.

גם פאות קטנות סלסלה לה, על רקותיה, כעלוקות שתיים. בתלבשתה היה נכר

חפעם טפול מיוחד.

— גם את מזהירה באופן חגיגי — אמר יוסף — ואחרי שתיקה קצרה, הוסיף:

— בכלל, מחוץ לביתך מוצאה את בעיני חן יותר מאשר בביתך. את

נעשית יותר גבוהה, יותר גדולה, וביחוד כשאת הולכת ברחוב בהליכתך הזריזה

ומנפנת בחריט שלך, נדמה לי, כאלו הנחת בו את המפתח הקטן של לבך

והנך נושאת אותו למי שהוא, לאיזה מאושר... ויש שאני חפץ לפתוח את החריט,

לראות את הגניז בו!... האם הבאת אותו אתך?

— לא — אמרה ז'ניצ'קא, כאשמה, כביכול, ובכבד-ראש מיוחד, שהביא

את יוסף לידי צחוק.

— לא? אמנם חבל! ואני יש לי תמיד החשק לראות, מה שהנחת בו...
 אי־אפשר, שהוא ריק ואין בו מאומה?
 — יש שם דברים הרבה — צחקה ז'ניצ'קא — אבל אסור להסתכל בו.
 היא החרישה מעט, ואחר כך אמרה:
 — אגב, לא ראית אותי ברחוב אלא פעם או שתיים... אני איני מטיילת.
 לגמרי.

ויוסף אמר:

— אמנם את ממעטה בטיול! מדוע לא תטיילי, למשל, עם סוניה
 — חדלתי בכלל להתרועע אהה — ענתה ז'ניצ'קא.
 — מדוע? — שאל יוסף בהשתדלו להתראות שלו, בחברת ז'ניצ'קא ובכלל
 בבית ברוך לא דבר יוסף מעולם על אודות סוניה. בלי דעת מעצמו מדוע.
 — יען כי איני רוצה! — אמרה ז'ניצ'קא בהחלט.
 טון מחלט זה של הנערה הכעיס את יוסף והוא שאל מתוך קנחור:
 — אינך רוצה? הלא אין זו תשובה! מאיזו סבה?
 — לך לא אגיד! — אמרה ז'ניצ'קא, בהציצה אליו מן הצד...
 כעסו חלף, הוא הסתכל בה, להפך, מתוך חודה. הוא הבין, כי אין
 היא חפצה להעציבו, בהרגישה כי אוהב הוא את סוניה.
 — שמעיני, ז'ניצ'קא — פתח יוסף, בלטפו את ידה — אף כי נערה קטנה
 את, אך יש שגם הנערות הקטנות יודעות הרבה הרבה יותר משהן צריכות
 לדעת... הסבורה את, שאינני יודע, כי סוניה היא נערה משחתה?
 — אם כן למה תשאליני? — השיבה הנערה.
 — ומשום כך חדלת לטייל עמה? — חזר יוסף על שאלתו — האין זאת?
 — משום כך!
 — תשובתך זו אינה כבר אמת לאמתה! — אמר יוסף כחוקר־דין.
 הנערה התאדמה, פניה בערו כאש.

ויוסף הוסיף:

— יען כי סוניה היתה נערה משחתה, עוד כשראיתיה בביתכם בפעם
 הראשונה. היא מפורסמה בעיר כנערה קלת־דעת!
 ז'ניצ'קא מצאה שוב את מנוחת־נפשה והאמר:
 — אפשר, שגם אז היתה משחתה, אבל בזמן האחרון התחילה להתנהג
 בפרהסייה בפריצות־דרך־ארץ, היא חדלה להתבייש לגמרי ולהתחשב עם דעת־הצבור.
 — מנין לך כל אלה? — שאל יוסף בקול קשה.
 ז'ניצ'קא הרגישה, כי כועס הוא, וכאלו כדי להרעימו עוד, הוסיפה:
 — בשבוע שעבר חפץ אביה לגרשה מכיתו לגמרי... היא באה הביתה
 מבוסמה... גם אחיותיה הבכורות היו מתנהגות באופן כזה. הבכירה היתה
 ידועה לרשות, ועליה אסרו בשנה שעברה את השיבה בעיר. על כן שלחן
 אביהן מפה. וגם זו...
 ז'ניצ'קא גדשה את הסאה. ניכר היה, שהיא התקינה את עצמה זה כבר
 לגלות את הדברים האלה ליוסף, אך לא מצאה שעת־הכושר.
 יוסף הרגיש מדקרות־חרב בלבו. הוא התלבש, בהתכוונו לצאת לעבודתו.

ז.

יוסף שב מן הקנצלריה לחדרו, אכל פת ערבית בחטיפה, ויצא שוב. זה כשבוע שלם שהוא נוהג מנהג זה: הוא רגל אחרי סוניה, בחפצו ללמוד את אופן חייה, לאן היא הולכת, למי היא מתחברת, ואיפה תבלה את הערבים. עד פתה עוד לא התודע אליה. כדרכו, פנה אל הרחוב, שבו היא גרה, התקרב אל קרן הרחוב, וכמחכה למי שהוא, התחיל הולך הלוך ושוב על-פני ביתה. סוניה גרה בבית-חומה בחצר, בדיוטה השניה. היתה השעה השביעית. בשעה זו נוהגת סוניה לצאת ממעונה וללכת אל חברתה, שהיתה משמשת בתור גזברית בקינומטוגרף. בימים, שלא היו משחקים בקינו היתה סוניה הולכת אל חברתה לביתה. גם בית זה ידע יוסף. לפעמים היה עדי-ראיה להתחברותן של שתי החברות האלה למכריהן האופיצרים, על-פי-רוב לטייסים, שגרו בפרבר העיר, ואז נעלמו ממנו עקבותיהן. רק פעם אחת עלתה בידו לראות, כי סוניה נכנסה בפרוודור הבית, אשר בו היה המטה של דיביות הפרשים. הוא לא היה בטוח אז, כי סוניה הלכה דוקא אל האופיצרים שגרו שם, — בבית היו עוד שכנים — אבל על-פי-רוב היו סוניה וחברתה מתעלמות ממנו כנסות היום ועקבותיהן לא נודעו לו. כרבע שעה התהלך יוסף סחור-סחור לבית. אבל סוניה לא יצאה. פתאם נשמעו צעדים בחצר. הוא הסב את פניו, כמביט הצדה. מן החצר יצא איש זקן — אביה של סוניה. רעיון חדש נצנץ במוחו של יוסף. כשהתרחק הזקן מרחק ידוע מן הבית, נכנס בשלוח החצרה, עלה על המעלות, וכאלו הלך לשם ענין רגיל וקבוע, דפק בדלת המעון, אשר עליה היתה דבוקה טבלא פשוטה: החובש צינמן. מיר-שהוא פתח את הדלת ויוסף נכנס בפרוודור. במעוף-עין אחד סקר את טיב-המעון, בטרם הביט עוד בפני האשה שהכניסה אותו, וישאל:

— בבקשה, יכול אני לדבר עם החובש? דבר לי אליו.

— הוא יצא זה עתה — ענתה האשה — הוא יצא לבקריו אולי תחכה מעט. זו היתה אמה של סוניה. העינים, אף כי כהה הנצוץ שבהן, הסנטר הקטן, אותות-החן משכבר הימים, הכל העיר, כי גם היא היתה יפה לפנים והורישתה מיפיה לצאצאיה. יוסף הרגיש מעין סימפטיה אל האשה ואמר בנמוסיות נפרזה:

— ואני לא אפריע איש בהשארתי פה?

— לא, בבקשה, בבית אין איש.

ליוסף נודע מה שחפץ לדעת. להשאר בבית לא היה עוד כל צורך, אבל איזו תשוקה היתה בלבו לראות את מעונה של סוניה, להסתכל בחדרה, לדון על-פי הדברים, שיראה ושימצא במקרה, על טיבה של הנערה. הוא נכנס בחדר גדול, שהיה משמש גם חדר-אוכל, כנראה, וגם מעין טרקלין, כי גם פסנתר עמד שם ותמונות אחדות היו תלויות על הכתלים. על השלחן עמדה עשית-נחושת גדולה וגבוהה, על-פי הנוסח הישן, שהפיצה אור מספיק מסיבי. על-גבי הפסנתר היו מפוזרים איזו ספרים, אבל יוסף לא נגע בהם, אף כי השתוקק מאד לראות, מה סוניה קוראת.

– אין איש בבית! – אמרה האשה – בעלי יצא לעבודתו. הוא עסוק עתה במאד מאד, הרופאים עזבו את העיר, והוא הנהו כמעט זקן-החובשים בעירנו...

היא דברה רוסית מקולקלה, כאחת היהודיות מן הדור הישן, ויוסף פנה אליה יהודית:

– בניך נקראו, בלי ספק, למלחמה?

– אוי למי שיש לו בנים עתה, ואוי למי שאין לו – התאנחה האשה – אני אין לי בנים אלא בנות – הוסיפה בבת-צחוק – גם זו היא דאגה לא קטנה. – אלה הן בודאי – אמר יוסף בהראותו על התמונות של הכתלים. – שלשה פרצופים מצוירים בעפרון. – כנראה מעשה ידי אמן מתחיל – הביטו על יוסף בקוקטיות ובבת-צחוק. הוא הכיר תיכף את סוניה, שפיה היה פתוח במקצת גם בציור וששניה הקטנות הציצו כמו בשמחה-לאיד!...

– הנה! זו שבעבורה הוא מתענה ומסתגף כל-כך!

– כן, אלה הן! – אמרה האם, ופתאום, בשנותה את קולה ובעצצה ביוסף את עיניה, כמו בחשדנות, אמרה:

– רוצה אתה להזמין את בעלי לביתך, או להתייעץ עמו פה?

– לא... פה! – אמר יוסף – אבל, כנראה, לא ימהר כל-כך לבוא. אם כן אשוב הנה בעוד חצי שעה. בינתיים אסור לבית חברי הגר פה בבית הקרוב, בזריוות ירד מן המעלות, יצא החוצה ושם את פעמיו אל הקינו. הוא ידע את הגזברית, שהיתה מפורסמת בחוגי הצבא, אשה צעירה לימים, אלמנת-פקיד, שמת לפני המלחמה, גרמנית בעלת-בשר ובעלת לחיים אדומות, שמגבעותיה ומנעליה, שהיתה מחליפה לעתים תכופות, עלו פי-שנים ממשכרתה בתיאטרון. הוא נגש אל הקסה, ובראותו, כי מלבד הגזברית אין איש פנה אליה:

– התוכלי להגיד לי, איפה היא סוניה צינמן?

– לא ראתיה היום – ענתה הגזברית בבת-צחוק חצופה, שהיתה מפורת

לכל גבר עראי ובלתי-עראי. ואחרי רגע הוסיפה:

– בודאי בביתה הוא.

פניו של יוסף נשתנו, ועוררו ודאי בלב הנשאלה רגשית-מיהה, כי היא

הוסיפה עוד:

– אם דבר לך אליה, תוכל למסור לי, או כתוב אליה ואני אמסר לה...

בודאי נתראה, אם לא היום, אז מחר.

– לא! – ענה יוסף בקצור ויצא.

עיף מעמל-הדרך ומהתרגשות, שכר לו יוסף עגלון וצוהו להובילתו לבית-הנתיבות. גם זה היה אחד המקומות החביבים על סוניה. הוא בקש אותה בטקלין של הלשכה הראשונה, ששם אכלו פת-ערביה אופיצרים אחדים, הלך וחזר והלך בין השלחנות ויצא במפח-נפש. הוא ישב שוב במרכבה ויסע אל בית-הקהה, שהיה במרכז העיר, נכנס לשם, בקש וחפש ולא מצא. הוא שלם לעגלון את שכרו ויכנס לגן-העיר. היה ליל-ירח יפה, אבל השעה היתה מאוחרת וההליכה בשעה זו בהוץ היתה, מפאת קרבת החזית, אסורה לתושבי העיר.

רק זעיר־שם זעיר־שם על הספסלים ישבו עוד אנשי־צנא אחדים. יוסף עבר כמרגל, הסתכל בפני כל אחד ואחד, הציץ בין השבילים, אך סוגיה לא היתה. יוסף תעה ברחובות כמשוגע. הוא הלך עוד הפעם לבית־הנתיבות, התהלך סחור־סחור לבית, ארב על המדרכות הקרובות, נכנס פנימה ויצא, ובצאתו הציץ שוב לתוך החלונות, מחשש, שמא לא הכירה. הוא הלך שנית אל הרחוב, אל הבית, ששם גרה ולא הרגיש, כיצד ובאיזה אופן עמד על־יד הבית, ששם נמצא המטה של דיביזית הפרשים, קול הזמרה והנגינה שנשמע מן הבית, כאלו העיר אותו מתרדמה. פה סוגיה! – שמע קול צורח בלבו – הדבר הוא למעלה מכף ספק!

החלונות במעונות האופיצרים בדיוטה העליונה היו מוארים אור אלקטרי, מלבד קולות הזמרה, נגוני הפסנתר ולפעמים צחוק, לא נשמע מאומה... פה, פה תמצא סוגיה!... הנה פה היא הנערה, המוצצת את מוחו ודמו זה יותר משני חדשים. זה הוא הבית, אשר בו משליכות הנערות היהודיות – יוסף לא ידע בעצמו, מדוע ענתה אותו המחשבה, כי הן דוקא יהודיות – את צעיף־הצניעות מעליהן ונותנות את בשרן מאכל לזרים! הנערה הקטנה, שהוריה חושבים אותה לילדה, והיא בעצמה נוהגת מנהג ילדה בבית, מתמכרת פה לזין ולשכר, ראשה הולך סחרחר, והיא מרקרת חצי־ערומה להנאתם של האופיצרים, מבדחת את דעתם באניקדוטות פיקנטיות מחיי היהודים... והם מוחאים כף ורוקעים ברגל מרוב תענוג...

סוגיה היא פה! הדבר ברור! הלא היא נכנסה פעם אחת לבית זה... רק תמימות היתה בו אז להניח, כי הלכה למקום אחר... קול הזמרה נפסק!... בפרוודור נשמעו צעדים... לבו חשב להתפוצץ... בכעיסת־רגל פתח מי־שהוא את הדלת, נשמעו קפיצות של רגלים קלות על המעלות, יצאו אופיצרים אחדים ונערה אחת... מקרן־הרחוב הופיעה מרכבה רתומה לשני סוסים. העגלון־החיל העיר, כי זו היא מרכבת־צבא. האופיצרים והאשה נכנסו במרכבה ויסעו... אך עתה הסתכל יוסף וראה, כי בקרן־הרחוב עמדה שורה שלמה של מרכבות־צבא, כנראה, היה משהו למטה־הצבא ומן החזית באו אופיצרים להשתתף בו...

יוסף אמר להכנס בשיחה עם החיל־העגלון הראשון בשורה. בכדי לדעת כמה הוא עומד פה, ובאיזו שעה נצטוה לחכות לבעליו, ולהודע באופן זה, מתי יהיה סופה של אורגיה זו. אך פתאם שמע קול בכי וגניחה, – הוא הפך פניו מול הבית, והנה עלמה יוצאת בריצה, כאלו השתמטה בחזקה ממי־שהוא, אחריה רץ אופיצר, צועק, מקלל ומתמרמר, קורא לה, שתחזור – ושב ונעלם, בהתנועעו בקושי על רגליו, מאחרי הדלת.

כנשון־נחש נתר יוסף ממקומו ויקפוץ למול הנערה. הוא הכירה... היא הלכה הלך ורוץ, כאלו יראה, פן ידלקו אחריה. שרשרת החריט, שנשאה תמיד בידה, היתה קרועה, וכאלו הרגישה, כי דברימה מפריע בעד הליכתה, קפלה בזריות את החריט, הניחה אותו בהיקה, הסבה את פניה לצדדים, להתבונן אם אין איש רואה אותה...

- סוניה! - צעק יוסף - לאן... לאן?
 - מה זאת? - קראה סוניה ותכס על פניה - מי אתה?
 - סוניה! הגידי מה קרה לך? הלא תכיריני היטב? הלא תדעי, מי אני...
 אני מתחנן אליך, אל תדחיני מעליך! סוניה! הביטי וראי מה שעשית בי!
 סוניה עמדה מלכת, ומתוך פחד כמעט שצעקה:
 - הנח לי! משוגע אתה... מה חפצך?
 ופתאם לא יכלה להתאפק והתפרצה בבכי-מרורים.
 - אלי, אלי! מה יהיה בסופי! איפה אני... מה יהיה? - קראה מתוך
 גניחות היסטריות.
 רגליה כשלו כמעט, יוסף לקח אותה בזרועותיו, קרא לעגלון וישב
 עמה בעגלה.
 - אלי, אלי! מה עשיתי! - צעקה הנערה ולא יכלה להבליג על התרגשותה.
 - סוניה, החרישי! הגידי מה קרה לך! מי העליב אותך? לבי שותת
 דם... אני מתענה לא פחות ממך! אני נכון לשתות דמעות עיניך!... איפה
 היית? מי הם האנשים?
 - איפה אני? - קראה פתאם סוניה והתעוררה - לאן אנחנו נוסעים?
 - אני צויתי עליו לנסוע לביתך! - אמר יוסף.
 סוניה הביטה בפני יוסף, וכפי שנדמה לו, היתה תורה מנצנצת מתוך עיניה.
 - אני ידעתי, כי יום יבוא ואנחנו נחודע איש לרעהו... זה כבר, זה
 כבר ערגה נפשי לדבר אליך. בקומי, בלכתי ובשכבי היו כל מעיני רק בך...
 אליך נשאתי את עיני כאל הכוכבים, כאל השמש, את היית לחמי ומימי, אויר-
 נשימתי... אני ארבתי לך, ספרתי את צעדיך... מדי עברך היה כל גופי מודעו,
 דמי רותח... סוניה!
 קולו נפסק, פיו התעוה. סוניה הציצה בו מתוך תמיהה ופחד יחד...
 - הוי, ראשי סחרחר! - קראה - מה זאת?... מה אתה רוצה? מה יהיה? -
 ופתאם, בהתנערה, אמרה בקול רך ביותר:
 - אני ראיתך פעם אחת בבית מכריך. יותר לא נפגשתי אתך. מדוע?...
 אלמלי ידעתך!...
 יוסף צעק:
 - אלמלי ידעתי... כן! הגידי, סוניה, אלמלי ידעתי תחלה, כי אז
 לא הלכת לשם... סוניה!... מבט עיניך מספיק כדי לטעת אושר בלבי...
 המרכבה עמדה. יוסף עזר לסוניה לרדת. הנערה עמדה רגע, כנמלכה
 בדעתה, וראשה מורד לארץ. ופתאם התאזרה עז ותאמר:
 - הנח לי!...! התשמע? הרף ממני!
 פניה נשתנו ובעיניה היה ניצוץ של החלטה, של קשיות-עורף...
 - סוניה, הגידי, מה זה היה לך פתאם? איזו רוח עברה בך פתאם?
 התודי לפני!...
 - מי נתן לך הרשות לדבר אלי כך? - קראה סוניה - מה חפצך ומה
 מטרתך? בעצמך לא תדע מה חפצך! הניחה לי... די!... יותר לא אחפוף מאומה...

יוסף עמד כנדהם. היא נסתלקה בחשכת החצר, הוא שמע קול צעדיה על המעלות...

— סוניה! — קרא, יוסף — בקול יוצא מקרב לב.
ופתאום, כנבהל מפני קול עצמו, שהרעיש את אזניו, נמלט, בלי דעת לאן...

יוסף רץ ברחובות העיר בלי-מטרה. אמנם, הוא לא טעה. לבו אמר לו, כי באחד הימים יפגש את סוניה ובבת-אחת יגלה לפניה את לבו וגם ירכש את אהבתה. ואולם החלום, שנעשה למציאות, הפתיע אותו. לא העובדה כשהיא לעצמה, כי סוניה השתתפה במשתה האופיצרים, כי היא עושה עצמה הפקר להם, ככל הנערות הרבות, לא העובדה, כי כל אותן הדבות, ששמע על-אדותיה, היו עתה לודאיות, כל זה לא ענין את יוסף. הוא רק שאל את עצמו, מה עליו לעשות כעת? מה יהיה עתה? מה יהיה מחר? .. מה יהיה, אם מחר תעבור סוניה על פניו כעל פני איש זר ולא תחפוץ אפילו להסתכל בו, כאשר נהגה עד עתה. מה יהיה, אם תדבר אליו מחר באותו הטון, שבו דברה את מליה האחרונות, כאלו סרטה בצפרנים את לבו. ופתאם עלה על לבו זכרון הדברים: „אני ראיתך רק פעם אחת בבית מכריך... יותר לא נפגשתי בך, מדוע?“ הוא זכר את הטון, שבו הוציאה את הדברים האלה, שהיתה בהם כעין נזיפה קלה, והוא חפץ לרקד מתוך שמחה. אלמלי חסר לבה כל רגש אליו, כי אז לא אמרה כך! או שמא אמרה זאת תחת השפעת הרגע? מי יודע, איזה אסון קרה לה בבית האופיצרים והיא הרגישה את עצמה עזובה ואמללה באותו רגע ובקשה מפלט ועזרה מכל מקום שיבוא? לו היה איש אחר במקומו, אז גם לו הגירה כזאת.

סוניה צריכה לאהוב אותו! רק באהבתה הוא חפץ, היא הראשונה שיאהב, וגם האחרונה. מלבדה אין לו אהבה, אין לו אשר ותכן בחיים.
מחר! מחר!.. מי יתן ויאיר הבקר! הוא רץ על שפת הנהר, כאלו אמר במרוצתו לזרו את עלית השחר.

ופתאם שב על עקביו, כאלו ירא פן ירחיק ללכת יותר מדי, הבקר יאיר והוא יאחר את השעה להופיע לפני סוניה... מחר... מחר!.. אך תפתח סוניה את עיניה, עליה לראות אותו... המלה הראשונה, שתשמענה אזניה, תהיה מלתו... מדוע נתן לה להכנס הביתה? מדוע לא רדף אחריה ולא אחז בה לשאת אותה הלאה, הלאה מזה?

קול יריות כליותותח קשים זעזע פתאם את יוסף... רגיל בקול היריות, לא נתפעל מעולם מהן, אך הפעם היו מחשבותיו הרחק הרחק מן המציאות והיריות החרידו אותו.

על-פני השמים, שהתחילו להטהר, הופיע אוירופלן. משק כנפיו היה כעין זמזום רחוק, רחוק, ברחובות נפל שאון. האנשים המעטים שהיו במקרה בחוץ, התחילו להתרוצץ אנה ואנה, מבוהלים ומלאים-חרדה, בבקשם מפלט מרסיסי-הכדורים. היריות נעשו תכופות יותר ויותר... מכל ארבע פנות העיר נשמעו יריות. שנים, שלשה, ארבעה אוירופלנים נראו על פני-הרקיע... זה היה

מאורע יוצא מן הכלל... נשמעה נפילת פצצה... רסיסי-כדורים הכו כברד על גגות-ההומות, נקשו על האבנים, שברו את זכוכיות החלונות... צנורות-מים, שעל גבי הבתים, רעדו כעלים ואיזה מהם נפלו שברים שברים לארץ. יוסף רץ בלי מטרה. פתאם ראה את עצמו ברחוב, אשר ממנו יצא... הוא הכיר את הבית, אשר לפני שעות אחדות עמד לפניו... בני-אדם הסתתרו באשר יכלו והתפללו, התפללו על רחמי הבורא...

עוד פצצה... עוד רעש... עוד קול יריות... ופתאם היתה דומיה... משק כנפי האוירופלנים נשתתק... היריות חדלו.

ופתאם קול צעקה וועקת-שבר. מה זאת? קרבן אדם!
מחצר הבית, אשר סמוך לשער עמד יוסף, קפצו ויצאו אנשים בריצה...
— מה זאת?

— מהר, מהר, החישו את הרופא!.. נערה הרעילה את עצמה... נערה מתה...
— סוניה צינמן!..

במוחו של יוסף קמה ערבוביה. עיניו השכו... לפניו חלף פרצופו של זקן, שתקן את מעילו בשעת ריצה... זה היה החובש הזקן... שכנים ושכנות, שזה עתה הספיקו להרגע מעט אחרי היריות והאוירופלנים, התאספו ומלאו את פרוודור הבית, אשר בו שכבה סוניה, מפרפרת בין החיים והמות...
כמטורף, נכון לשבר ולמגר את הכל תחתיו, פלס לו יוסף נתיב בין האנשים ונכנס לבית.

מעל הכותל הביטה עליו סוניה המצחקת, הצוהלת, היא ואחיותיה... פיה פתוח, השנים מציצות... וקול מלא-יאוש, מזעזע את הנפש עד ההומה, נשמע מן החדר הסמוך: היא מתה, היא מתה!

— היא מתה! — נשמע קול בכי בפרוודור — סוניה מתה! — צעק האב, שחזר עם הרופא הביתה...
יוסף לא זכר כיצד בא להדרו...

ח.

בשאון ורעש, בליות יריות כלי-תותח קשים, מתו קרבנות הפצצות, ובחשאי ובצנעה היתה לזיתם וקבורתם. פצצה אחת פלחה גג-עץ והרגה שני ילדים, שנמו במטה אחת. נערה בת י"ח, מן הבית הסמוך, יצאה החצרה, לראות את האוירופלנים, ונפלה מתה על פתח ביתה ע"י רסיס-פצצה, שמחץ את לבה. פצצה אחת נפלה באחד הרחובות בקרבת בית-הנתיבות והרגה נוסע אחד, שאמר לעזוב את העיר באותו לילה, ואת העגלון יחד עם הסוס. אלה היו הראשונים לקבורה. הקברנים ספרו, כי גופותיהם היו מרוסקות, ממש חתיכות, חתיכות, ואין הם יכולים לערוב, שלא ערבבו את אבריהם זה בזה. העגלון היה פליט מפלך ויילנה, גלמוד ובודד, בלי משפחה, הנוסע היה אורח עראי בעיר, ומלבד הקברנים וגבאי-חברייקדישא לא חלק איש להם את כבודם האחרון. בשתי הלילות האחרות השתתפו כבר איזו אנשים. כאן היו אב ואם, את ואחות

שיצלו ובכו והביעו את צערם בכל האמצעים, שנתן הטבע לאדם. אך המקריות והפתאומיות שבמיתתם, מיתה שלא בעתה, שלא במקומה, היה דבר שאין מותו של אדם סובלני, וכל זה פעל, כי מספר האנשים שבאו ללותם – לשם סקרנות גרידה, כרוב ההולכים ללוית-המת – היה מעט.

לא כן היתה לויתה של סוניה.

מיתתה עוררה שאון ודבה בעיר.

שמועות משמועות שונות, סותרות זו את זו, עברו ונמסרו מאיש לאיש. אמרו, כי חתנה, חיל-מתנדב, הפר את התנאים, ולפיכך הרעיפה את עצמה. יש שאמרו, כי בשעת מיתתה היה אצל מטתה חיל-מתנדב וריב ודברים היו לה עמו. ויש שאמרו, כי חפצה להנשא לאופיצר והוריה מאנו לתת את הסכמתם; ועוד כאלה בנוסחאות שונות.

האמת היא, כי איש לא ידע את סבת-מיתתה האמתית. סוניה לקחה את הסוד הזה אתה. יוסף היה היחיד, שאחו בידו את המפתח, אך לא ידע איך להשתמש בו.

יוסף הרגיש, כי אסון גדול קרה לו. מיתתה של סוניה גזלה ממנו את היותר יקר, היותר קדוש וקרוב ללבו. הוא היה אמלל בלי מצרים. הוא ידע, כי עתה אין לו שום ענין עוד בעיר מולדתו, כי הוא נעזב עתה לבדד. החידה החיה נשארה בלי פתרון, לשוא יעמל עתה למצוא לה פתרונים. מחוסר-כשרון להלחם, לכבוש, לעשות בכלל איזה מעשה מתוך הכרה ברורה, שיוכל להביא לידי חרטה, נקיפת-לב ומלחמת-הרגש, לא יכל יוסף בשום אופן לחדור-מאחורי הצעיף, שכסה את מיתת סוניה. ההיה זה מעשה של קלות-דעת או של גבורה? האם חפצה סוניה במיתתה להתנגקם במישהוא? האם היה כאן רגש עלבון, שלא יכלה להכיל אותו, ולא היתה לו כפרה אחרת כי אם המות? אולי חפצה להשתחרר מאיזו סכנה, שרחפה עליה? כלום אהבה סוניה אותו? האם נגע ללבה ודויו שלו? האם האמינה בו? אולי התעורר בה באמת באותו לילה הרצין לחזור בתשובה על מעשיה, להתחיל חיים חדשים, למסור את גורלה בידו, אך הכרת-החטא, העבר הקשה, העיקו עליה והיא לא עצרה כח לעמוד? אולי לא חפצה להגלות לפני יוסף בכל נולותה?

השאלות האלה העסיקו את מוחו, אך הוא לא יכל להשיב בעצמו תשובה ברורה עליהן... ליוסף לא היו מעולם לא דעות ולא כח-הרצון. הוא לא האמין, אפילו בכח-הרצון של אחרים. הוא לא ירא מפני כל, לא מפני שהרגיש בכחות עצמו, כי אם מפני שהאמין, כי גם האחר, השני, אין לו כח! החיים היו לו מין ערבוביה של כחות נעלמים, בלתי מושפעים מהאדם, והאדם תועה ביניהם, כספינה בלי משוט. כל מעשה כביר, כל גלוי של כח-הרצון של היחיד, היה מזעזע את יוסף: הוא עמד לפני הדבר כאדם שעומד לפני נס שאירע... והמעשה גופו של אבוד עצמו-לדעת היה מחריד את נשמתו בכל עמקה. כאובד-עצות, כמשוגע, עמד יוסף לפני קברה של סוניה. הוא לא בכה – עיניו נרטבו רק בשעה ששרו „אל מלא רחמים“ – הוא לא נד לאסונה של סוניה, כמו שנד החי למת. החי, שהכרת החיים בתור אושר וכן, מכריחה אותו לנוד למת,

כעשיר המרחם על העני... בשעה שעמד יוסף לפני קברה הפתוח של סוניה, לא היה לחיים שום ערך בעיניו... לו נגזרה עליו מיתה ברגע ההיא, אזי מת בלי חרטה. הוא לא בנה לעצמו עולמות ולא יצר לו מעולם שום אילויות של אשר בחיים, לא האמין בכל אלה ולא רדף אחריהן.

האב הזקן אמר קדיש, קולו היה חזק ופשוט, ובגבות עיניו המקומטות היה מעין כעס, אך כעבור רגעים אחדים כסה את פניו בכפוף, קולו נעשה רפה, והוא סיים את הקדיש בלשון חטופה. אחדים מן המלוים נגשו אליו, אך הוא הסתלק מהם, ואמר לאשתו:

— עתה נוכל ללכת!

— לא... לא אוכל! תנו לי להשאר פה! לא אלך!.. הוי, ילדי הרך, הקטן, הוי אלני הגדוע, אוי תפוחי, אוי זהבי! סוניצ'קא, סוניצ'קא! התשמעי? איך? מדוע סגרת את עיניך? האם לזאת טפחתיך ורביתיך, כי יאכלוך התולעים? ...!

מן הקברים הסמוכים נצטרפו ליללתה עוד קולות ויללות וצעקות של איש... כל בית העולם התמלא קול בכיה ונאקה.

הצבור יצא מבית העולם ורוח חדשה לבשה את הבריות. העלמות — רבם של המלוים — הלכו הלך ופטפט, בזריות יתרה ובהתרגשות יתרה, כבני אדם שיוצאים ממקום שהיו שם שלא ברצונם, וכאלו חפצו למהר ולעשות מה שאחרו במשך שעה זו שבלו בבית הקברות. מעוטן דברו על המאורע המעציב, רובן שנו כבר את חמרה שיחה ודברו על ענינים אחרים לגמרי.

— ז'ניצ'קא! — אמר יוסף אל הנערה, שהשתתפה יחד עם חברותיה גם היא בלויה — דבר לי אליך, הבה נלכה!

— הבה נלכה! — השיבה ז'ניצ'קא בלחשישה, והיא נפרדה מחברותיה ונלחתה אליו.

יוסף הסתכל בכנופיה הקטנה של הנערות, שהתפזרו לכל הרוחות, ושאל את עצמו: מי הן? למה באו הנה? עם רובן לא התחברה סוניה בחייה! גם את ז'ניצ'קא בקרה רק לעתים רחוקות... ומי הן בכלל הנערות האלה, מה חייהן ומה מטרותן בחיים? הוא ידע אותן על-פי הפגישות ברחוב, בגן, בתיאטרון ובבתי הקהוה, ששם פגש גם את סוניה, יש מהן ששמשו בחנויות, מהן היו הולכות-בטר, אבל כלן רדפו אחרי תענוגות... האם אין המות עונש בעד רדיפת תענוגות? ... אך פתאם נצנץ במוחו של יוסף הרעיון: שמה יש בין הנערות האלה אחת, שגם היא תעשה כמעשה סוניה? ומחשבותיו נטו לצד אחר... לא! הוא דן את הנערות, ובכלל את בני האדם, לא באמת-המדה הנכונה!.. מי תכן את רוח האדם? מי יוכל לחדור לתוך המאפליה של הנשמה? הנה ז'ניצ'קא, שהולכת בצדו, כלום יודע הוא אותה? מי היא ומה מחשבותיה? אולי קנן בלבה ברגע זה הרעיון של אבוד-עצמו לדעת? מי יודע, מה שמהרהר עתה הראש הקטן הזה? מי יודע, אם לא תאחזנה האצבעות הקטנות האלה, שאוחזות עתה בחן רב כזה את החריט המרקד על השרשרת, אם לא תאחזנה את גרגיר סם-המות

באחד הימים? כלום עלתה על דעתו, כי סוניה תאבד את עצמה לדעת? מאושרה, שמחה, כמעט צוהלת הולכה הלך וטפוף תמיד... מה זאת? איזה סוד הם החיים? מדוע סבוכים כל־כך החיים ובלתי־מובנים? האף ז'ניצ'קא זו היא חידה חיה? האם במות סוניה פתר את חידתה? לא... ולא! ומה אם יסבירו לו אלף פעמים ורבבות פעמים, כי עשתה את המעשה הזה, מפני שרמו אותה, או מיראת איזה סקנדל, או מפני בושא – האם תהיה זו תשובה על השאלה המנקרת והמחטטת במוחו: נשמתו של האדם, מה הוא? היא לא יחדל להתענות כל ימיו, נפשו לא תדע שבעה, הוא לא ימצא שום פתרונים ותשובות, והוא נדון לא־ימנוחה על־נפית!

– ז'ניצ'קא, את לא תוכלי לתאר לך, מה שהיתה לי הנערה הזאת – אמר יוסף – במיתתה אבד לי אוצר שלם. איש לא יאמין לי, כי איש גם לא ראה אותי מעולם בחברתה...

– היא דברה על אדותיך לא אחת ושתיים עמדי – אמרה ז'ניצ'קא – אתה מצאת חן בעיניה.

– המות הוא נורא! – סח יוסף, כמדבר לעצמו...

– לא... לא תמיד! – ענתה ז'ניצ'קא, בהורידה את ראשה – היא החרישה מעט, ואחר כך אמרה:

– אני ידעתי, כי לא טובה תהיה אחריתה!

ז'ניצ'קא לא הוסיפה מאומה לדבריה, ויוסף לא שאל. ברגע זה לא חפץ לדעת יותר... הלא הסבה האמתית, הדחיפה האחרונה למיתתה, נשארה טמירה ונעלמה לכל העולם! לא ממה שהיה ועבר עליו ללמוד את החיים, כי אם ממה שיש, ממה שחי וקיים. הנה על ידו הולכת ז'ניצ'קא, חברתה של סוניה, האם היא איננה חידה? אם הכל נראה לו בלתי־ברור, כמכוסה בצעיף, אם בכל הוא רואה סוד, הלא האשם בו ולא בחיים! עליו לראות את החיים כמו שהם, להביט בהם פנים אל פנים, ואז יסתלק הצעיף. העינים חחוינה נכוחה והוא יראה דברים כהויתם. הנה ז'ניצ'קא זו! הוא מבקר את ברוך זה יותר משני חדשים. הוא ראה את הנערה כמעט כעשרים פעם, וכלום יודע הוא אותה, כלום השתדל לחקור ולדעת ולעמוד על טבעה? האם יודע הוא את מעשיה? הכבר חטאה או לא? אם אהבה כבר או לא? האם העלה על לבו, לפחות פעם אחת, את הרעיון, כיצד היא מרגישה את עצמה בבית הוריה, בחברת אמה ההפכפכה, ואחיה ה־אידיוט? מה יחוסה אליהם, או אל אביה החוליה? מה יחוסה אל שטוק, שגר בביתם? האפשר הדבר, כי היא אוהבת את שטוק? וכי שטוק אוהב אותה? אולי נגע כבר בה? – יוסף הסתכל בפני הנערה ונדמה לו, כאילו הוא רואה אותה עתה בפעם הראשונה. היא גדלה במשך הזמן הקצר, שהוא יושב בעיר. היא גבוהה יותר, וגופה התפתח יותר... כשראה אותה לראשונה בביתה עשתה עליו רושם של נערה קטנה, של ילדה כמעט. מה זה פעל עליה, כי מהרה כל־כך להתפתח, או אולי טעה בה לכתחלה?...? אמנם, הוא לא שם לב אליה...

– לאן תלכי עתה? – שאל יוסף.

– הביתה! – ענתה ז'ניצ'קא.

— ימה תעשי בביתך? — הוסיף לשאל.
 — מה שאני עושה תמיד! — צחקה, בהסתכלה בו.
 מה שהיא עושה תמיד... זו היא השאלה, שהתחילה מענינת אותו. היא
 חיה כשאר העלמות, ומי יודע, אם לא יבוא יום וגם היא תאבד את עצמה
 לדעת... האפשר הדבר?

קשה לי להביע את רגשותי — פתח יוסף — לבי כואב על סוגיה מאד
 מאד. לבי כואב עליה לא מפני שמתה — כלנו הולכים אנו למות — וגם לא
 מפני שמתה שלא בעתה — האדם מת תמיד שלא בעתו — אלא על שבמיתתה
 לא תשפיע במאומה, במאומה על מהלך החיים... היא לא תחזיר את העולם
 למוטב, ולא תלמד בני-אדם כלום... לבי כואב על צמאון-החיים, שאוחז את
 האדם בצאתו מבית-הקברות; והרעיון, כי הוא בעצמו ימות — אף כי רעיון
 זה קרוב ללבו של כל אדם — הרעיון הזה לא יחרידנו, לא יעוצע את נשמתו.
 רצוני לאמר, כי רעיון-המות איננו מתמוג התמוגות גמורה עם מוחו של האדם,
 אין קשר אורגני — אם אפשר לאמר כך — בין האדם החי ובין המת, ויש
 שגדמה לי, כי אלו היה קשר כזה, לא היה האדם חוטא ופושע כל-כך!

— והצדיקים כלום אינם מתים? — אמרה ז'ניצ'קא.
 — לא! לא! לא זו היא כונתי! — ענה יוסף, אף כי בא במבוכה — לפעמים
 יש לי, למשל, החשק להרגיש את קרירות-המות, קרירות של בר-מינן, בשעה
 שאני מחבק נערה בזרועותי...
 — זה הוא חשק מוזר! — ענתה ז'ניצ'קא. היא נשתתקה ואחרי רגעים
 אחדים אמרה:

— אני, למשל, מרגישה אמנם לפעמים את החפץ למות. אני איני יראה
 מפני המות, אבל החיים נראים לי איומים וקשים.
 היא נשתתקה, כנמלכה בדעתה, ותוסף:
 — כשאני רואה את אמי ואת אחי, ואני מעלה על לבי, כי אולי, אולי
 דומה אני אליהם, אולי הנחל לי איזה דבר מאי-נורמליותם, אז יש שאני רוצה
 למות, או, כשאני זוכרה, כי אבי יוכל למות כל רגע ואני אשאר יחידה...

יוסף הביט בפני הנערה מתוך תמיהה.
 האם זו היא ז'ניצ'קא? האם מפיה יצאו הדברים האלה?
 — הגידי לי ז'ניצ'קא! — שאל יוסף, בשלבו את ידו תחת זרועה — הגידי
 האם אהבת מימך?

— לא אגיד לך! — ענתה ז'ניצ'קא בהחלטה.

— מדוע?

— יען כי איני רוצה!

— התחפצי כי אלוה אותך לביחך עתה? — הוסיף יוסף לשאול — כי אכנס
 אליכם?

— עשה כרצונך! — ענתה ז'ניצ'קא בבת-צחוק — הלא מעולם לא שאלת
 אותי לבוא או לא!...

יוסף התארם. למה בא לשאול שאלה של שטות כזו?

— לא, עלי ללכת עתה לקנצלריה — אמר יוסף אחרי דומיה קצרה, בהסתכלו בשעון — בקשתי את חברי כי ימלא היום את מקומי...
 — ובכן נפרד! — אמרה ז'ניצ'קא, בעמדה מלכת.
 — מדוע? למה? — שאל יוסף בעמדו גם הוא — הלא לפנינו עוד ככרת דרך, נוכל ללכת שנינו יחד.
 הם עברו את הגשר, שחבר את העיר עם הפרבר, ששם היה בית-הקברות, עלו על החוף הגבוה של הנהר, וכל אחד היה שקוע במחשבותיו ולא הרגיש, כי הוא הולך בזריוות יתרה, כאלו הוא רודף אחרי דבר-מה. ביחוד נחפזה, כנראה, ז'ניצ'קא שאחזה בשולי שמלתה וכונה את צעדיה לעבור דרך הזאבנים והשבילים היבשים... לרגלי הגשמים היו הדרכים מטוננים ומרוככים. יוסף הביט עליה מרחק תשומת-לב מיוחדת. אמנם, נערה גדולה! הכל, החל ממבנה-גופה עד אופן הליכתה...
 עלייד ביתו של ברוך עמדו שניהם.
 — ובכן — אמרה ז'ניצ'קא בהושיטה לו את ידה — שלום!
 — שלום! — ענה יוסף ובעעכבו קצת את כפה בכפו, הוסיף — יש לי החשק להכנס עתה לביתכם!
 — לא צריך! — ענתה הנערה בכבד ראש, בהוציאה כפה בחוקה, ובעלותה על המדרגות הוסיפה:
 — אני אבוא אליך.

ב.

מיום שנפטר יוסף מאת ז'ניצ'קא בפעם האחרונה, אחרי לוית סוגיה, בא שנוי במצב רוחו. הוא, שהיה מבלה את השעות הפנויות מעבודתו, בטיול, בתעיה ברחובות בלי מטרה, ולא יכל לשבת במעונו יחיד אפילו שעה קלה, היה מתבודד ומתיחד עתה בחדרו. הוא לא חפץ לראות פני איש. את ברוך חדל לבקר לגמרי, לאחרי שז'ניצ'קא אמרה לו, כי תבוא אליו, לא היה יכול ללכת למעונו של ברוך. הוא ראה בזה מין עבירה על דברי ז'ניצ'קא, שבקשה אותו, כביכול, שלא לבוא אליהם, ולחכות עד שתבוא היא אליו. אולם מתי תבוא? אולי תבוא ולא תמצאנו? והיא תכעס ושוב לא תחפוץ לבוא? הוא היה מקצר בזמן סעודת-הצהרים, עד כמה שאפשר: גם הנהיג עתה לאכול פת ערבית בביתו, כדי שלא לצאת פעם יתרה ממעונו. הוא היה מציץ בעד החלונות, לראות, אם אינה באה; היה שואל את עצמו, חוזר ושואל, אם זוכרת ז'ניצ'קא היטב את כתבתו... כן... הלא היא היתה כבר אצלו פעם אחת, בחג הסכות. שמא שכחה? ויוסף היה שואל וחוזר ושואל את בני הבית, אם לא דרשה על אודותיו איזו נערה? יש שנדמה לו, בהשקיפו בעד החלון, כי נערה דומה לז'ניצ'קא התעכבה עלייד פתח המבוא, והוא היה יורד מן המעלות, כדי להוכח, אם לא טעה... עוד ירא היה פן תבוא אידה בשעה שז'ניצ'קא תהיה אצלו, או להפך... כדי להסיר את המכשול הזה חפץ להודיע לאידה, כי הוא נוסע מן העיר לשכועים ימים, ובזה יפטר מבקוריה... הוא היה נכון כבר

לכתוב כזאת אל אידה, אך ברגע האחרון שב ממחשבתו זו. הלא זה שקר גס!
 אין מן הראוי לעשותו! וסוף סוף הלא אידה יכולה לראותו ברחוב! לא!
 אין לחשוש פן תפגשנה שתיהן יחד!... דבר כזה לא יבוא ולא יהיה!
 יוסף התהלך בחדרו הלון ושוב, עשן פפירוסה אחר פפירוסה, הרגיש
 כי עצביו מתוחים עד המדה העליונה ביותר, כי אם לא תבוא ז'ניצ'קא היום
 אליו, אז לא יעצור כח לחכות עוד וילך אליה. היתה השעה השביעית בערב. בהדרו
 האירה העששית האלקטריית, הוא הצית אש במכונת-הנפט, כדי להכין תה, ולרגעים
 נגש אל הדלת להאזין, אם אין קול צעדים נשמע בפרוודור. פתאום... דלת-
 המבוא נפתחה... אולי זאת אידה? לא! הוא לא יוכל למשול ברוחו וגרש יגרש
 אותה, ממש... בכל אופן לא ישאר בביתו בחברת אידה... הוא ילבש את
 המעיל ויתכון לצאת... הוא יתנצל לפניו, כי דבר נחוץ לו... רעיון נפלא!
 הוא רץ אל הקולב, לקח את מעילו, ובאחזו אותו בידו קרא:

— יבוא!

זו היתה ז'ניצ'קא!

— אתה התכונת לצאת? — שאלה הנערה — הלא המעיל בידך. אני לא
 אפריע בעדך!

— לא — כמעט לא עצר כח להוציא מפיו — חפצתי רק לנקותו...

— מה זה עמך? — שאלה ז'ניצ'קא בראותה את מבוכתו — כנראה הפרעתי
 את מנוחתך! באתי לא בשעת-הכשר?
 — לא... לא... מה את סחה! — קרא יוסף מתוך התרגשות וחבק את
 הנערה בזרועותיו, — מה את סחה! אני חכיתי לך! אני דמייתי כבר, כי
 תחלתי נכזבה... כי רמית אותי! הוי, ז'ניצ'קא, לו ידעת, איך חכיתי לך...
 את ענית אותי...

— ראוי אתה לך! — אמרה הנערה — זהו ענשך! כנראה גרמו לך
 מעשיך הרעים! הלא חוטא גדול אתה... האין זאת?
 — מנין לך? — אמר יוסף — הסירי נא את מגבעתך, את מעילך העליון!
 הנה הכינתי תה, נשתה יחד... תאכלי עמדי.
 הוא הושיב אותה על כסא ואמר:
 — יפה את היום... מעולם לא הזהרת ככה.
 — ואתה נפלתי פניך! — אמרה ז'ניצ'קא — מראך הורע!
 ואחרי שתיקה הוסיפה:

— אמא אומרת, כי נער יפה היית לפניו, האמת הדבר?
 — אני זקנתי — התאנח יוסף — המלחמה הטישה את כחי לגמרי... ביחוד
 ישיבתי בעיר-מולדתי...

— מדוע? — שאלה ז'ניצ'קא — אדרבה, הלא הכל יודעים אותך פה...
 מספר מכריך גדול היא... כמעט כל העלמות שבעיר אתה יודע.
 — לא זו היא כונתי — פתח יוסף, כדרכו, בשעה שבקש מלים, בכדי
 לכסות על רגשותיו, — רצוני לאמר, כי הכל נוגע פה יותר אל לבי.
 ז'ניצ'קא קמה ממקומה בזריזות, נגשה אל המכונה ותאמר:

— הוי, אתה לא תצלה למאומה... הבה, תן לי, אני אסנן תה.
 — אני מסתכל בפניך — אמר יוסף — ורואה דמיון רחוק בהם אל אמך...
 החוטם והפה יש לו דבר-מה משל אמך...
 — ותיכף כאלו התחרט, כי נגע בענין בלתי-נעים, אמר:
 — מאביך ירשת את קומתך. זוכר אני את אביך, כשהיה בחר עדיין.
 הוא היה אז גבה קומה... הוא נזדקן במשך השנים האחרונות, כמעט שאין
 להכירו...

ז'ניצ'קא החרישה... הוא ידע, כי השיחה על אדות הוריה קשה לה, אך
 איזה דבר דחף אותו לדבר, כי חפץ לכסות על התרגשותו, שהלכה הלך וגדול.
 — מדוע הרחקת לשבת? — שאל יוסף — שבי אצלי על גבי הדרגש...
 — לא... לא אחפץ — ענתה ז'ניצ'קא באותה ההחלטה המיוחדת לה. — גם
 פה טוב לי... הבה נשתה תה!

השתררה דומיה. יוסף ראה את עצמו, כאלו תוחלתו בגדה בו. הוא
 חכה לה, כמו שמחכים לגשם רביבים בקיץ, שבא לפתע פתאם, בשאון ורעש,
 מרוה את השדות השוקקים — וחולף...
 — מדוע תחרישי? — שאלה פתאם ז'ניצ'קא — כלום מחריש אתה תמיד?
 — מה כונתך במלת „תמיד“? — שאל יוסף.
 — אמרתי לפי תומי — אמרה ז'ניצ'קא — כשאתה יושב אצלנו, אתה
 מדבר...

הוא קם והרים אותה מכסאה, ישב עליו בעצמו והרכיב אותה על ברכיו.
 — התדעי — אמר לה — לולא ידעתך בהיותך עוד ילדה קטנה, קטנה,
 לולא ידעתי את אביך, כי עתה לא יכולתי להתאפק. כי הלא נחמדה את!
 — הניחה, עלִיך להתאפק — אמרה ז'ניצ'קא בהתחמקה ממנו — לא
 תשיגני... לא אחפץ...

— מדוע?
 — יען כי איני רוצה!
 היא ירבה שוב על הכסא, לקחה את הספרים המונחים על השלחן ותאמר:
 — מותר לציין בספריך?
 היא פתחה את הספר הראשון.
 — „המין והאופי“ — ספר זה קראתי — אמרה ז'ניצ'קא.
 — ובדואי לא הבינות מאומה — אמר יוסף.
 — מדוע? הבינותי! — ענתה כנעלבה.
 — מה קראת עוד? — שאל יוסף.
 — גם „שאלת המין“ של פורל קראתי! — אמרה — עוד בשנה שעברה.
 יוסף נגש שוב אליה, לקח את ראשה בידיו וישק את פיה. היא לא
 השתמטה, ואחרי רגע הוסיפה:

— רגיל אתה בנשיקות! למדת תורה זו היטב!
 — ועתה אני הולכת! — אמרה פתאם — הבה, תן את מגבעתי!
 — ז'ניצ'קא, השארי עוד רגע... אני מתחנן לפניך! — הפציר בה יוסף.

— לא! — אמרה — יודעת אני, כי הרבה עלמות היו פה בחדרך, כי
הן לא מנעו ממך מה שבקשת מהן .. אבל אני לא אחפוף... אני אהיה היחידה,
אשר לא תשיג...

— ז'ניצ'קא, אני לא אתן לך לצאת מזה! — קרא יוסף — התשמעי? אני
אוהב אותך! אני רוצה בך!

הוא נגש אל הדלת וגדר בפניה את הדרך.
הוא אחז בידיה, ידיו רעדו... זרם-תאווה עז תקף אותו פתאם, גל-דם
רותח פרץ לתוך מוחו, עיניו השכחו...

הוא חטף אותה בזרועותיו וישאנה...
— השבע, השבע לי! כי לא תבוא עוד אלינו — גמגמה ז'ניצ'קא — השבע!
התשמעי?...

— אני נשבע! — הוציא יוסף מפיו מתוך נשימות קשות — אני נשבע...
— אני אוהבת אותך — גמגמה הנערה — רק אותך אהבתי... רק אותך...

הגידו לי ז'ניצ'קא... אבל את האמה... — פנה אליה יוסף — בשעה
שראיתך בפעם הראשונה בבית אביך, האם גם אז...? כבר...?
הוא נשתחק, כי בא במבוכה...

— לא... אז עוד לא! לא... לא! — ענתה ז'ניצ'קא בהסבה את פניה
הצדה.

— ובכן, שטוק היה הראשון — חקר יוסף וירא היה מפני התשובה.

— האם לא אחת היא! — ענתה הנערה.

— ואני!... הוי... איפה הייתי?

יוסף קם ממקומו, הוא התהיך בחדר הלך ושוב ועצבות קשה תקפה
את לבו. מה עשה? איך יביט בפני ברוך? מדוע לא יכל לכבוש את יצרו?
מדוע טמא את עצמו?...

ופתאם אחז את ראש ז'ניצ'קא בשתי ידיו, הביט בה מתוך מבט ארוך,
נשק לה בהזקה נשיקה ארוכה, שוב הביט בפניה ויקרא:

— הוי, ז'ניצ'קא, הכל הבל ורעות-רוח!... האין זאת?

וכאלו לא יכל היה להפרד מן הראש הקטן הזה, חבק שוב אותו, נשק
את העינים, את המצח, את החוטם, את הפה והסנטר — ופתאם הלך נגד עיניו
פרצופה של אידה עם כובעה הקטן בעל-הכנף. עליונות בלתי-רגילה אחזה
אותו והוא קרא:

— התשמעי, ז'ניצ'קא, הכל הבל ורעות-רוח!

י

בעיר השתררה עצבות. כל התושבים התלחשו ודברו על אודות המצב
הרע בחזית. שמועות שונות היו מנסרות באויר. ברור היה, כי העיר עומדת
להמסר בידי האויב, הודיעו ממקור נאמן, כי הרשות העליונה החליטה להסגיר
את העיר בלי-קרב, ואחרים אמרו דוקא להפך, כי האויב העמיד כבר כלי-תותח

קשים מול העיר, כדי לירות בה, וכך רגע ורגע צפויים התושבים לסכנת-
 מפשות. יש שידעו אל גבון גם את היום, שבו תתחיל היריה בעיר. אבל
 החנויות עמדו כנופיות כנופיות של בני אדם, שהתיעצו, רבו והתקוטטו איש
 את רעהו, כל אחד הפך להעמיד על שלו ולהראות את יושר דעתו. אחדים
 מצאו דייאומץ לנסוע לעיר-הבירה ולהביא משם סחורה, למרות הפחד, ואחדים
 להפך, הזדרזו למכור כל מה שנשאר להם בחנויותיהם ולצאת את העיר
 במקדם האפשרי, באמרם כי התיים קודמים לכל... ויש שחששו, כי החילים
 בהסוגם אחור, יבזו את כל הרכוש והסחורה: הללו פחדו מפני האויב, והללו
 מפני החילים שלנו. והרוב עמד כאובד-עצות, מלא-יאוש, בלי דעת מה
 לעשות. החנויות נתרוקנו, ברחובות השתרר השעמום.
 התחילה האבוקואציה של הצבא החונה בעיר.

יוסף מלא את הבטחתו שהבטיח לז'ניצ'קא, הוא לא בא לביתם, הוא
 התנה תנאי, לבוא רק להפטר מהם, וכך עשה. אם היה זה מקרה, או בכונה
 יצאה ז'ניצ'קא מן הבית, בהרגישה, כי יוסף יבוא, — אך היא לא היתה בבית
 בשעה שבה.

על העדר-בקוריו התנצל יוסף לפני ברוך באמתלא של חובות-עבודתו
 והאבוקואציה ועד כמה שאפשר היה קצר בישיבתו. הוא לא יכול להביט בפני
 ברוך. מאורעות-החזית, שבאו בתכיפות ובאופן בלתי-צפוי מראש, ששמשו
 תזמרי-שיחה לברוך, נתנו את האפשרות לשוחח אתו מעט, בלי לנגוע ביתר
 השאלות והענינים האינטימיים. הוא יצא ידי חובתו אך בשאלה גרידא, אם
 ישאר פה בעיר או בדעתו לצאת, וברוך היה תקיף בדעתו להשאר ויהי מה!
 הוא גם לא האמין, כי האויב יבוא... וסוף סוף, מה יפסיד, אם יבוא האויב?
 את מוניה לא יקחו לעבוד בצבא, לגבורים כאלה אינם נזקקים, ז'ניצ'קא —
 הלא נערה היא... והוא זקן בא בימים...

בצאתו פגש יוסף בשטוק.

יוסף לא חפץ להכנס אתו בשיחה. פניו השמחים והמפיקים שוב-עראין
 המעיטו את יוסף.

— שלום, שלום! — אמר לו יוסף בהושיטו לו את ידו לברכת שלום
 ולפרידה יחד — אני נוסע מזה!
 ובזריחה ירד מעל המעלות.

— יחסן זינל! — קרא אחריו שטוק בבת-צחוק של טוב-לב — הוא
 נוסע, ומה? וכי אני נשאר כאן? גם אני נוסע! — והוסיף: הוי, חבר! הלא
 אינש באינש פגע... אם תהיה באודיסה, בא אלי, ותהיה לי אורח טוב.

יוסף היה יחיד בחדרו. לפני שעה חזר מן הקנצלריה, שהיתה כבר מוכנה
 לעזוב את העיר. מחר עליו לצאת גם הוא... הוא השתרע על גבי הדרגש
 ולפני עיני רוחו עברו תמונות הימים האחרונים. יוסף הרגיש, כמה קשור הוא
 אל עיר מולדתו. העיר אשר במשך השנים הרבות שלא ראה אותה לבשה

צורה חדשה, היתה דבוקה ואחוזה בלבו באיזה חוט דק, שלא הרגיש בו קודם, אבל די היה לו לנגוע בחוט זה וכנים של כנור ישן התחיל רועד ומוציא צלילים עמוקים ונוגעים עד הנפש.

האבוקואציה, המאורעות בחזית, באו בתכופות מיד אחרי מיתתה של סוניה, והוא לא הספיק לתת לעצמו דין-וחשבון מכל מה שעבר עליו, לפשפש ולבדוק במעשיו. לבו היה נוקפו. מוסר-כליות לחץ בחשאי את נשמתו, והוא ידע כי עוד יעברו עדה ועדנים, עד שימצא את מנוחת-נפשו... סוניה, ז'ניצ'קא...

אמנם טוב, כי הוא עומד עתה לצאת את העיר. את הנעשה אין להשיב. הוא צריך לשכוח מה שעבר עליו. לבלתי לראות איש... רק על איש אחד היה מתגעגע. על פריידין... אתו חפץ לשוחח, ולשפוף לפניו את לבו. הוא ידע תמיד ליישר את ספקותיו... אך פריידין עזב את העיר עוד לפני האבוקואציה. הוא קבל משרת רופא בסיביריה.

בוריזות קפץ יוסף מן הדרגש. לא עת לנוח היא! עליו עוד לצור את חפציו. השעה דוחקת... מחר בבוקר עליו לצאת...

— שלום, לא חכית, ואני באתי!

יוסף הכיר את קולה של אידה. הוא רץ לקראתה וקרא מתוך שמחה: — אמנם, רואה אני, כי רק ידיד אחד נאמן היה לי פה בעירי ושמו: אידה. ובכן, חוסי עלי, עזרי לי לקפל את חפצי, כי אם לא אבדתי בעניי, ומבחר חפצי יפלו לידי האויב.

— לא יוכה לזה! — קראה אידה לעומתו באופן דבורה הליצני — אם תשאיר איזה דבר, אקח לי לזכרון.

— אמנם צדקת! — ענה יוסף ובא במבוכה.

בפעם הראשונה עלה על לבו הרעיון, כי עליו להשאיר איזה זכרון לאשה זו, אשר התמכרה לו בלי תביעות, בלי שאליות וחששות... הוא נגש אליה, הרכיבה על ברכיו. לקח את ראשה בידיו, ושניהם הביטו איש בפני רעהו, כאלו השתדל כל אחד לחרות עמוק בלבו את פרצופו של משנהו ובאותו רגע היו שניהם עצובים ומתונים עד כמה ששני אנשים קליידעת כאלה היו בכלל מוכשרים לכך...

על המדרכה של בית-הנתיבות פגש יוסף את אבא חסקין.

— שלום, שלום! — קרא אבא לחברו בקול רם ומתוך הרחבת-הדעת — ומה, אנו נוסעים?

— והפעם תצא גם אתה! — אמר יוסף לא בלי-לצון.

— ומה לעשות? — התנצל, כביכול, אבא — הלא עתה אינני בן-חורין גם אני עובד בצבא... לא תאמין, כמה מרובה עבודתי. מחברי אין איש נוקף אפילו באצבע, הכל סומכים עליי... כמעט כל האבוקואציה נעשית על ידי. — הנך מומחה לאבוקואציה — התלוצץ שוב יוסף — חבל שאין זו אומנות

היכולה לפרנס את בעליה בשעת שלום.

— וכי מה אתה סבור? — ענה אבא, שהיה עשוי לבלתי הרגיש בעקיצות

דקות — אקוה, כי הדבר יביא לי תועלת גם בימי שלום.

— והבתים שעזבת, מי ישגיח עליהם? — שאל יוסף — ובית-הדפוס של גיסק?
 — בית-הדפוס! הלא אני סגרתיו אותו לגמרי ושלחתי מפה את כל
 המכונות לאחר מות גיסי!

— כיצד — מות גיסק? — שאל יוסף בתמיהה אמתית.
 — הוא מת... האם לא תדע? הוא מת בשובו מכאן לביתו. באמצע
 הנסיעה נתקל על מעלות המרכבה, נפל, פצע את רגלו ומת מהרעלת-הדם.
 אני סגרתיו את בית-הדפוס זה כששה שבועות.

גלגלי הארטיילריה שסאנו על מרצפת הרחוב עשו את השיחה לבלתי-
 אפשרית. עברה בריגדה שלמה עם כליותותח. מכוסים תכריכים כמתים, רתומים
 לששה סוסים, שנים שנים בשורה, והסוסים הלכו לאטם וראשיהם מורדים ארצה,
 כמתביישים; אחריהם התנהגו בכבודות תיבות-הכדורים, שהלכו הלך ונתר לכל
 תנועה גסה; החילים — מהם צעדו לצדי הסוסים, מהם רכבו על הסוסים — היו
 מלאים איזה שויון-נפש ומנוחה של טמטום-המות, כאלו כל הדברים, שהתרחשו
 ובאו לעולם, לא משכו את לבם ולא נגעו בהם. שאו-הברזל המתנענע היה
 גדול וקשה לאזנים, הוא נקש בעקשנות משונה על גבי האבנים, כאלו רצה
 להשאיר לאורך ימים את רושם השאון בחלל העולם.

עלוב היה מראה התושבים-הנוסעים, שבשעה רבת-ערך זו לא שם איש
 לב אליהם ולעניניהם הפעוטים, כאלו היו מיותרים לגמרי בעולם. פה ושם הינקה
 אשה את ילדה, כדי להשביח את קול בכיו שהיה מזועזע את העצבים המתוהים
 גם בלא זה, והאיש — סמל הדאגה — מתרוצץ הנה והנה, והילדים הקטנים
 שומרים את הנרתיקים והתיקים המרובים שמתגלגלים על גבי הרצפה. הם היו
 מקנאים באנשי-הצבא, שהיו שלווים לכל הפחות למראית-עין ומשותררים מן
 הדאגות הפעוטות המתישות כחו של אדם כגון להשיג כרטיס-מסע ומקום
 במרכבה. על יד הקסה צמדו בני-אדם בשורות ארוכות, מחכים לתורם, וכל
 אחד לא היה מקום בלבו באותה שעה לשום רגש אחר, מלבד רגש הקנאה
 בחברו שקדמו.

עולמות גדולים וקטנים שמשו בערבוביה. המסע בא, הגואל, המושיע!
 גל אנשים השתפך אל הדלת. חבורת בריות-חיות, שהיו נכונות ברגע זה
 למרוט, לנשוך, לשלוח איש את ידיו בשערות ראש חברו, כדי להכנס במקדם
 האפשרי לתוך המרכבה... השומרים על הדלת לא עצרו כח לשמור על הסדר,
 כל ההוכחות של המתונים לא הועילו. וכעין לגלוג כלפי בני-האדם הרועדים,
 המפפרים, היתה זמרתם של החילים, שמלאו את מרכת-המסע, שעמד על
 אחת המסלות, והתקינו את עצמם לנסיעה. זו היתה שירת ההפקר, שירת
 השכרון וההוללות, טשטוש-הגבולים בין למעלה ולמטה נמצא מי-שהוא, שלוח
 את הזמר בנקוש-הלשון ושריקות-הגרון, בתוף ומצלחים, כאלו בא לתת יתר
 תוקף לדברי הזמר... ורגש של קנאה, כמעט שנאה, היה בלב הנוסעים אל
 החילים, שהיו בעיניהם כמאושרים באותו רגע.

נשמע הצלצול השלישי... לעומתו ענה הקונדוקטור בשריקתו... הלוקומוטיף
 זע ממקומו.
 יוסף הציץ בעד החלון, כדי להביט בפעם האחרונה על בית־הנתיבות
 של עיר מולדתו.
 החלום הוא או מציאות? על המדרכה עמדה ז'ניצ'קא ונפנפה לו מרחוק
 במטפחתה...
 יוסף הרגיש לוחץ בלבו. הוא חפץ לבכות...
 הוא פתח את החלוי לנענע לז'ניצ'קא בידיו עד שנעלם בית־הנתיבות
 מעיניו...

המסע רץ במהירות, כאלו ירא היה פן ישיג אותו האויב. עיפים ועמלים,
 שמחים שמחת־חיה שנחלצה מרשת־הציד, היו האנשים היושבים במרכבות.
 מה מלטו האנשים האלה בבריחתם? איזו קנינים בני־קיום הצילו מאבדן וכליון?
 האם גנזו בנרתיקיהם, בתיקיהם ובשקיהם המרובים איזו תורה בעד הדורות
 הבאים, איזו מתנה טובה בעד אלה שאליהם נסעו?...
 את נפשם הצילו – ושמחתם לא ידעה גבול!
 כאב חד לחץ את לבו של יוסף. סוניה! ז'ניצ'קא! איזו סודות הסתירו
 הנצרות האלה!...
 המסע רץ... עיר־מולדתו הלכה הלוך והתרחק...

